

Landskapsanalys

upplevelsevärden vid Lövstaslätten och Funbo Lövsta

examensarbete av Malin Eriksson
institutionen för stad och land
SLU, Ultuna vt 2006

Landskapsanalys

upplevelsevärden vid Lövstaslätten och Funbo Lövsta

Landscape Character Assessment
experience values at Lövstaslätten and Funbo Lövsta

examensarbete i landskapsplanering 20 p av Malin Eriksson
institutionen för stad och land, SLU, Ultuna vt 2006
examinator: Karin Hallgren, biträdande examinator: Josefin Kofoed Schröder
handledare: Sophia Norrman, biträdande handledare: Mariette Manktelow

Förord

Det här arbetet avslutar och sammanfattar min landskapsarkitektutbildning på SLU. Jag har inriktat min utbildning mot planering med fördjupning inom miljökonsekvensbeskrivning och agrarhistoria.

Jag är uppväxt på Tierpsslätten ute vid Rogarna i norra Uppland och jag känner därför en stark kärlek till slättlandskapets skönhet. Jag känner ett stort engagemang för förvaltandet av jordbrukslandskapet och för de människor som håller det levande. När jag blev tillfrågad om att göra en landskapsanalys över slättlandskapet i anslutning till Linnéstigen och tyckte att det var en mycket intressant arbetsuppgift. Att formulera och argumentera för värden som i stor utsträckning grundar sig på känslor och inte på ekonomi har varit en spännande utmaning.

Ett stort tack till mina handledare Sophia Norrman på institutionen för stad och land, SLU och Mariette Manktelow på Uppsala universitet för goda råd under vägen. Ett varmt tack till Bengt Shibbye för en givande diskussion kring analyserna och goda tips kring upplägget.

Sammanfattning

Arbetet är en analys av slättlandskapet i anslutning till den föreslagna sträckningen av Linnéstigen, Herbationes Danensis mellan de två linneanska arven Linnés Hammarby och Funbo Lövsta strax söder om Uppsala. Arbetet ska fungera som ett kunskapsunderlag vid planering i området och ge förslag på hur landskapets värden kan skyddas och utvecklas.

I analyserna behandlas landskapets upplevelsevärden och utveckling. Extra vikt läggs vid 1700- talet och kopplingen till Linné. Analysmetoden som har använts har inspirerats av böcker och andra skrifter om landskapsanalys. Den baserar sig på flera olika arbetsmetoder. Arbetet har varit en kombination av litteraturstudier, arkivbesök, kartanalyser och fältstudier.

Landskapet har analyserats i tre skalor, landskapsskalan, byskalan och platskalan.

Landskapsskalan behandlar ett större landskapsutsnitt på en översiktlig nivå, dels som helhetsmiljö och dels upplevt från Linnéstigen. Områdets stora värden ligger i orördheten, storskaligheten och närheten till staden. Landskapets öppenhet gör det känsligt för exploatering. Även nya objekt långt från slätten kan påverka upplevelsen negativt på grund av den fria sikten.

Upplevelsen längst Linnéstigen är till stor del beroende av tillgången till service och information. Åtgärder som iordningställande av sittplatser och insådd av åkerogräs längs stigen kan förhöja upplevelsen.

Byskalan är en fördjupad analys av byn Funbo Lövsta. Byn ägdes av en nära vän till Linné och den har en tydlig kontinuitet som en framstående plats för jordbruket och jordbruksforskningen. Detta ger SLU, som nuvarande ägare, en unik möjlighet att utveckla platsen som ett linneanskt arv med forskningen i fokus.

Platsskalan är ytterligare en fördjupning som behandlar parken vid herrgården vid Funbo Lövsta. Platsen hade under 1700- talet rikets största botanisk- ekonomiska trädgård och var ett av Linnés besöksmål under hans herbationer. Under 1800-talet byggdes parken om efter ett förslag av trädgårdsarkitekten Knut Forsberg. Dagens park har upplevelsemässiga kvaliteter i form av historiska spår och trevliga miljöer.

Summary

This is a landscape character assessment of the landscape surrounding the suggested part of the Linnaean excursion path, Herbationes Danensis. It is situated between the two Linnaean heritage sites Linnés Hammarby and Funbo Lövsta south of Uppsala. This assessment is going to work as a support for planning projects in the area. It also gives suggestions about how to protect and develop the landscape.

The assessments discuss the experience values and the development of the landscape. The focus lies on the 18th century and the connection to Linnaeus. The method is developed with inspiration from several books about landscape character assessments. The method is a mix of literature studies, visiting archives, analyses of maps and field studies.

The landscape is analysed in three scales, the landscape, the village and the place.

The landscape scale analyses a large area in a general scale, as a totality an experienced from the path. The large values are the unspoiled landscape, the large scale and the closeness to the city. The openness makes the landscape vulnerable to exploitation.

How the path is experienced is due to the access to service and information. Measures to increase the experience values are to arrange places to sit and to sow weeds in the fields.

The village scale is an analyse of the village Funbo Lövsta. The owner of the village was a close friend of Linnaeus and the place has a long continuity as an important place for farming and research about farming. This gives the owner today, the Swedish University of Agricultural Sciences, an unique opportunity to develop the site as an Linnaean heritage with focus on science.

The place scale analyse the park at the mansion at Funbo Lövsta. In the 18th century the park was the largest economical- botanical garden in Sweden. It was one of the sites Linnaeus used to visit on his excursions. In the 19th century the park was rebuilt after a proposition made by the Swedish garden architect Knut Forsberg. Today the park has several values like historical objects and nice surroundings.

Innehåll och läsanvisning

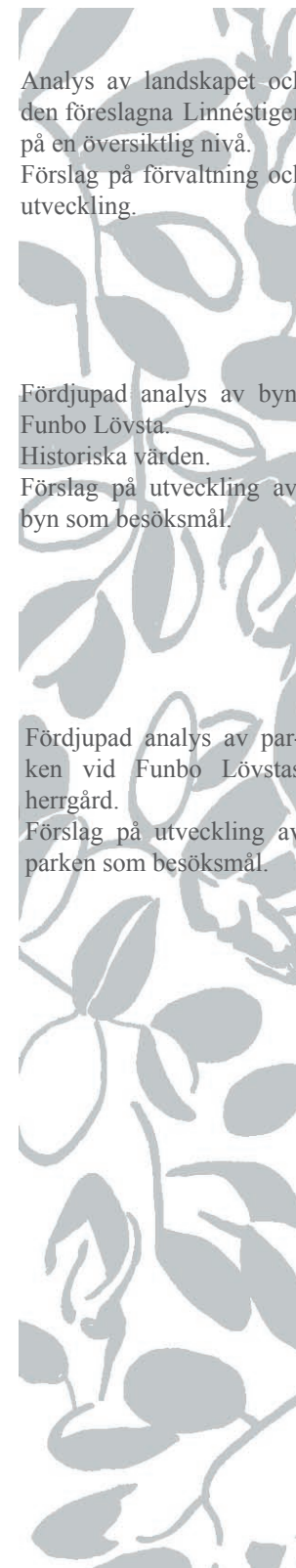

Presentation av uppgiften och bakgrundsinformation

Arbetsmetod och tematisk indelning av arbetet.

Bakgrundsinformation till analyserna.
Landskapets förutsättningar, historia och utveckling beskrivs.
Personhistoria kring Sten Carl Bielke och Pehr Kalm.

1. Inledning	10
1.1. Syfte	10
1.2. Avgränsning	10
1.3. Bakgrund	11
1.4. Kunskapsläge	11
1.4.1. Landskapet	11
1.4.2. Landskapsanalys	11
2. Metod	12
2.1. Tematisk indelning	12
2.2. Skala	12
2.3. Teknik	12
2.3.1. Naturförutsättningar	12
2.3.2. Karaktär	12
2.3.3. Kulturmiljö	12
2.3.4. Syntes och förslag	12
3. Landskapsberättelse	14
3.1. Naturförutsättningar	14
3.2. 1600- och 1700 -talen	15
3.2.1. Odlingslandskapet	15
3.2.2. Funbo Lövsta	17
3.2.3. Sten Carl Bielke och Pehr Kalm	17
3.2.4. Försöksodlingarna vid Funbo Lövsta	18
3.3. 1800- och 1900- talen	20
3.3.1. Odlingslandskapet	20
3.3.2. Funbo Lövsta	20
3.3.3. 1800- talets trädgård	22
3.4. Anspråk	24
3.4.1. Planering	24
3.4.2. Linnéstigen	24
3.4.3. Funbo Lövsta	25

Analys av landskapet och den föreslagna Linnéstigen på en översiktlig nivå.
Förslag på förvaltning och utveckling.

Fördjupad analys av byn Funbo Lövsta.
Historiska värden.
Förslag på utveckling av byn som besöksmål.

Fördjupad analys av parken vid Funbo Lövstas herrgård.
Förslag på utveckling av parken som besöksmål.

4. Landskapet	26
4.1. Karaktär	26
4.2. Kulturmiljö	29
4.3. Syntes och förslag	30
4.3.1. Förvaltandet av landskapet	30
4.3.2. Turismen	32
5. Byn	36
5.1. Karaktär	36
5.1.1. Åkermark	36
5.1.2. Skog	36
5.1.3. Betesmark	36
5.2. Kulturmiljö	38
5.3. Syntes och förslag	39
6. Platsen	40
6.1. Karaktär	40
6.2. Kulturmiljö	41
6.3. Syntes och förslag	43
7. Reflektion	44
7.1. Uppdraget	44
7.2. Metoden	44
7.3. Arbetsprocessen	44
7.4. Resultatet	44
7.4.1. Kulturmiljö	44
7.4.2. Turism	45
8. Referenser	46

1. Inledning

Det här är ett examensarbete i landskapsarkitektur som gjorts under vårterminen 2006 på institutionen för stad och land på SLU, Ultuna. Arbetet är en analys av slätt-landskapet i anslutning till den av projektet Linnés historiska landskap föreslagna sträckningen av Linnéstigen, Herbationes Danensis, mellan Linnés Hammarby och Funbo Lövsta strax söder om Uppsala.

1.1. Syfte

Syftet med valet av ämne är att träna min förmåga att se och förmedla landskapets historiska dimension och upplevelsemässiga värden.

Arbetets syfte är att bidra till att områdets status som Linnéanskt arv förstärks genom att fungera som ett kunskapsunderlag för framtagandet av informationsmaterial till Herbationes Danensis och för att tydligare motivera dess sträckning. Arbetet ska även ge förslag på hur landskapets värden kan skyddas och utvecklas. Det kan därmed fungera som ett kunskapsunderlag för eventuella framtida beslut kring etablering av bostäder eller verksamheter i området.

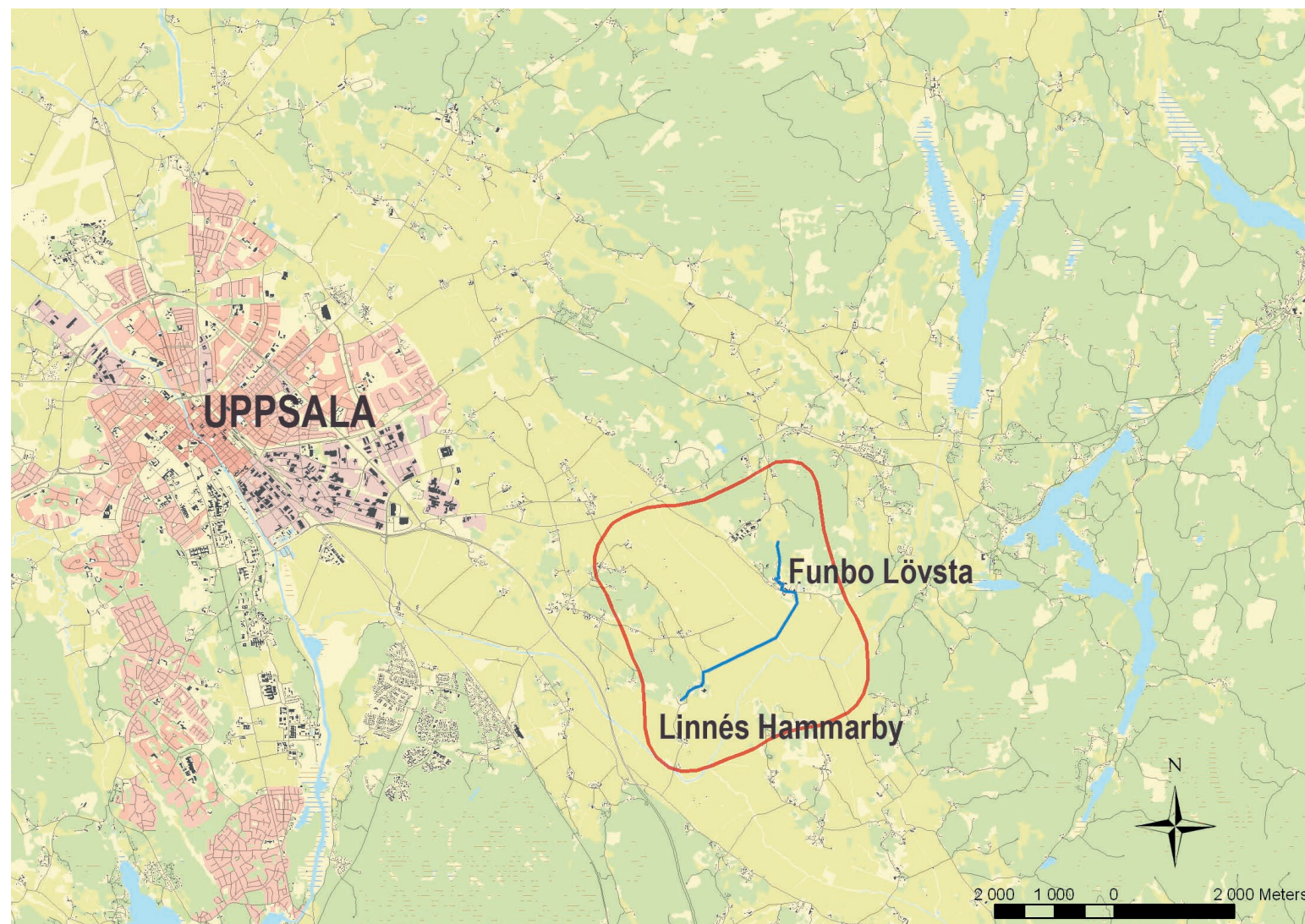
1.2. Avgränsning

Arbetet har den föreslagna Linnéstigen som utgångspunkt, alternativa sträckningar behandlas inte.

Området avgränsas geografiskt till att omfatta landskapsrummet i anslutning till Herbationes Danensis mellan Linnés Hammarby och Funbo Lövsta. En fördjupad studie görs över Funbo Lövsta eftersom byn har en tydlig anknytning till Linné, men ännu inte har ett tillfredställande kunskapsunderlag.

För att arbetet ska ge stöd för framtagandet av informationsmaterialet till Herbationes Danensis beskrivs den historiska utvecklingen med tyngdpunkten på 1700-talets landskap. Analysen begränsas till att omfatta 1600-talet till nutid.

Skyddet av landskapets värden behandlas på en övergripande nivå som utgår från betydelsefulla landskapselement.

Översiktskarta över undersökningsområdets läge och utbredning. Undersökningsområdet är markerat med rött, den föreslagna sträckningen av Linnéstigen mellan Linnés Hammarby och Funbo Lövsta är markerad i blått.

1.3. Bakgrund

Arbetet med att förbereda 300-årsjubileet av Linnés födelse pågår just nu. Att märka ut Linnés herbationer i hans exkursionssystem *Herbationes Upsaliensis* som stigar är en viktig del i det arbetet. Sträckningen av *Herbationes Danensis* över Lövstaslätten mellan Linnés Hammarby och Funbo Lövsta har föreslagits Uppsala kommun av projektet Linnés Historiska Landskap. Sträckningen är inte autentisk eftersom Linné vandrade till Funbo Lövsta via Danmarks kyrka, men den är en intressant lösning eftersom den binder samman två av de mest intressanta Linnéminnena. Det finns därför ett behov av att tydliggöra motiven för att välja just denna.

Lövstaslätten är ett unikt område som ännu inte har uppmärksamats på ett tillfredställande sätt. Den är ett av de få områden i Uppsalas närhet där slättlandskapet fortfarande upplevs som ostört och oexploaterat. Det saknas idag ett tillfredställande beslutsunderlag kring hur landskapsbildningen ska behandlas.

Funbo Lövsta ägdes under 1700-talet av Sten Carl Bielke som var en nära vän till Linné. Bielke hade liksom Linné ett stort intresse för att finna nya nyttoväxter. Han hade omfattande försöksodlingar på Lövsta, främst av vallväxter. Odlingarna sköttes under långa perioder av den framstående och internationellt kände Linnélärjungen Pehr Kalm. Trots ett stort intresse från bland annat USA och Finland är Funbo Lövsta relativt okänt i Sverige och mycket lite har skrivits om platsen (Eriksson 2005). Lövsta ägs nu av SLU som planerar att flytta dit sitt centrum för jordbruk (Winge 2006-04-29). Detta kan med tanke på det bristfälliga kunskapsunderlaget ses som ett hot mot kulturmiljön. Samtidigt finns stora möjligheter att utveckla Funbo Lövsta i en positiv riktning med hjälp av verksamheten. SLU:s forskningsverksamhet kan, om den sker på ett medvetet sätt, tillföra en extra dimension till miljön genom att den utgör dagens motsvarighet till den verksamhet som pågick under Bielkes tid.

1.4. Kunskapsläge

1.4.1. Landskapet

Undersökningsområdet kring den föreslagna sträckningen av *Herbationes Danensis* kan grovt indelas i fyra delar, Linnés Hammarby, Hubby, Funbo Lövsta och Lövstaslätten. Lövstaslätten och landskapet som helhet är utpekade som kulturhistoriskt intressant genom kommunala och nationella intresseområden för kulturmiljövården. Motiveringarna för dessa är dock allmänt hållna och behandlar inte landskapet som ett linneanskt arv (se 3.4.1).

Linnés Hammarby är en uppmärksammas kulturmiljö som är på väg att bli kulturresevat. Här finns mycket kunskap. Landskapet behandlas bland annat i den utvecklingsplan som utarbetats av projektet Linnés Historiska Landskap (2005). 1700-talsbyn Hubby heter nu Hammarby och ligger i nära anslutning till Linnés Hammarby. Den har nu börjat uppmärksammas som en viktig komponent i helhetsbilden kring Linnés Hammarby och resurser satsas nu på att fylla de kunskapsluckor som finns (Gustafsson muntl 05-11-11).

Kunskapen om Funbo Lövsta är begränsad. Trots ett internationellt intresse har mycket lite gjorts för att fylla kunskapsluckorna (Manktelow muntl 05-11-11). Mest omfattande är Anderssons (1974) *Funbo Lövsta*: historik över en uppländsk gård. Boken inriktas främst på personhistoria innehåller mycket information om de personer som har bott på Funbo Lövsta. Den fungerar bra som ingång till gårdens historia. Bielkes och Kalms försöksodlingar behandlas i min A-uppsats i agrarhistoria (Eriksson 2005). Arbetet med att inventera Funbo Lövstas historiskt intressanta växter pågår genom Päivi Hennolas examensarbete vid Uppsala universitet.

1.4.2. Landskapsanalys

Landskapsanalys är ett arbetsverktyg under utveckling. Analyserna har traditionellt sett varit tydligt uppdelade i ämnesområdena natur, kultur, landskapsbild och rekreation. Detta har medfört att samspelet mellan ämnena har varit otydligt (Frisk mfl. 2004). Att en analys tar med både historiska värden och landskapets karaktär har än så länge varit ovanligt (Schibbye, Pålstam 2001). I och med Landskapskonventionen som undertecknades 2001, finns det nu krav på ett helhetsgrepp på landskapet (Frisk, Moström 2003). Även inom kulturmiljövården har man, på grund av en tydlig sektorsindelning i skog, odling och bebyggelse, varit dålig på att beskriva landskapsammanhang. Landskapets tillstånd och förändring har nyligen blivit en viktig fråga och verksamheten börjar utvecklas från att vara inriktad på dokumentation och bevarande till att också innefatta uppföljning (Frisk, Moström 2003).

En landskapsanalys kan se ut på många olika sätt. Syftet med att göra en landskapsanalys kan vara att lyfta fram och värdera tematiska värden, skapa aktiv medverkan, göra en bakgrund till förändringar eller bedöma konsekvenser av förändring (Schibbye, Pålstam 2001). Analyserna görs ofta i fysisk planering och MKB.

I det här fallet är syftet med analysen att lyfta fram och värdera landskapets upplevelsemässiga värden. Tyngdpunkten ska ligga på kulturhistorien genom att den historiska utvecklingen redovisas.

2. Metod

Landskapet kan analyseras i många skalor och utifrån många olika aspekter. Eftersom varje plats har sina egna unika förutsättningar är det svårt att hitta en redan utarbetad metod som går att tillämpa på en ny plats. För att få en analysmetod som passar det aktuella uppdragets skala och tema har jag valt att utarbeta en egen metod med inspiration och tekniker från följande böcker och rapporter;

- Ecology, community and delight : sources of values in landscape arkitecture*
- *Fårad mark; handbok för tolkning av historiska kartor och landskap*
- Kulturmiljöbeskrivningar i planeringsunderlag: några exempel*
- Landskap i fokus: utvärdering av metoder för landskaps analys.*
- Metoder til landskabsanalyse, kartlægning af stedets-karakter og potentiale*
- Upplivelsesvärden, Sociala kvaliteter i den regionala grönstrukturen*
- Visualisering av kulturmiljön i infrastrukturplanering; dokumentation från riksantikvarieämbetets och vägverkets temaseminarium 2004-09-08*

2.1. Tematisk indelning

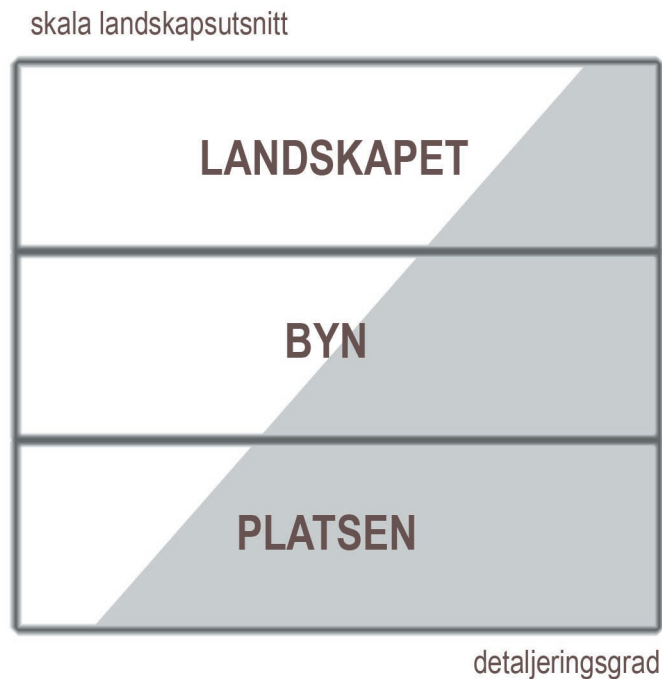
Jag har byggt upp min analysmetod med utgångspunkten att det är människans upplevelse av landskapet som är det centrala i sammanhanget. Upplevelsen uppstår i mötet mellan en mängd intryck. Dessa har i analysen kategoriserats i temana karaktär, kulturmiljö och naturförutsättningar. Alla teman behandlas först separat och sammanställs sedan under den upplevelsebaserade rubriken syntes och förslag.

2.2. Skala

Analysen görs i tre skalnivåer, landskapet, byn och platsen. Analysen av landskapet utgår från de storskaliga strukturerna och görs i en övergripande skala. Syftet är att skapa förståelse för landskapet som helhet genom att fånga dess utveckling och de regionala särdragen.

En fördjupad analys görs över byn Lövstas marker för att öka kunskapen kring dess historiska värde.

Ytterligare en fördjupning görs på parkområdet i anslutning till herrgården vid Funbo Lövsta. Detta görs för att skapa ett underlag för platsens användning, förvaltning och eventuella förnyelse.

Analysen görs i tre olika skalnivåer, landskapet, byn och platsen. Då landskapsutsnittet är stort är detaljeringsgraden liten och då det är litet är detaljeringsgraden stor.

2.3. Teknik

2.3.1. Naturförutsättningar

Temat naturförutsättningar är en kartstudie som görs i landskapsskalan och redovisas i avsnittet Landskapsberättelsen. Den behandlar landskapets geologiska förutsättningar och vegetation på en översiktlig nivå och utgör en bakgrund till övriga analyser.

2.3.2. Karaktär

Temat karaktär behandlar landskapet utifrån landskapselementens rumsliga och estetiska funktion och andra upplevelsemässiga aspekter som ljud och dofter. Analysen görs huvudsakligen i form av fältstudier med stöd av kartor framtagna i GIS (Geografic Information Systems). Dagens landskap ligger i fokus och samtliga skalor bearbetas.

2.3.3. Kulturmiljö

I temat kulturmiljö ingår flera olika typer av värden. Här behandlas landskapets historiska användning och utveckling, betydelsebärande element och även personhistoria knuten till Funbo Lövsta.

Analysen är en kombination av arkivstudier, analys av historiska kartor och analys av dagens landskap. Arkivstudierna inriktas på gården Funbo Lövsta, dess intressanta platser och personhistoria kring Carl Sten Bielke och Pehr Kalm. Analyserna av de historiska kartorna och dagens landskap behandlar landskapets utveckling och sker i samtliga skalor. I landskapets utveckling ingår också de anspråk som riktas mot landskapet idag.

För analysen av de historiska kartorna används en kombination av rektifiering i GIS och en metod för manuell rektifiering som har utarbetats av Claes Tollin på SLU (Cserhalmi 1999).

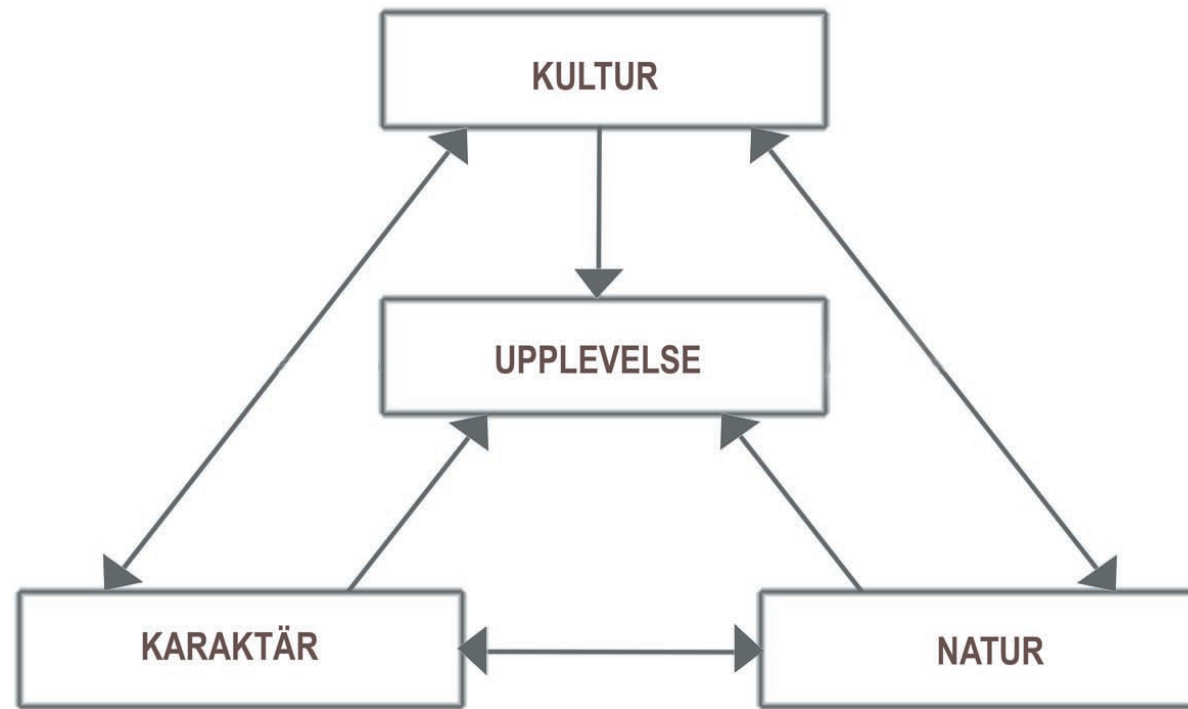
2.3.4. Syntes och förslag

För varje skalnivå finns ett syntesavsnitt där landskapets värden, potentialer och problem lyfts fram och diskuteras. Avsnitten utgår ifrån området som besöksmål och innehåller en sammanställning av huvuddragen i övriga analyser utifrån ett upplevelseperspektiv.

kulturbetingade egenskaper

personer, händelser, funktion, samband, utveckling, ålder, representativitet, sällsynthet, framväxt
bebyggelsestruktur, karaktär, tidsdjup, homogenitet/variationer, autenticitet

ljud
buller
behagliga ljud

dofter

visuella egenskaper

områden

skala, struktur, rumslighet, rumsavgränsningar, orientering, gränser, övergångszoner

viktiga element

stråk, böljande/raka linjära element, siktstråk, knutpunkter, landmärken, utblickspunkter

mönster

symmetri, harmoni, kontrast, geometri, färg, regelbundenhet, enkelhet, proportioner, balans, variation

geologi

jordart, landskapsform

natur

vegetation, frisk, sjuk, ung, mogen, under utveckling, mosaik, fläckar, korridorer

Jag har valt att arbeta med upplevelsen av landskapet som utgångspunkt. För att lättare kunna hantera informationen har upplevelsen delats in i tre underkategorier, kultur, karaktär och natur. Kategorierna har valts utifrån bedömningen att de är de kategorier som har störst relevans för min uppgift.

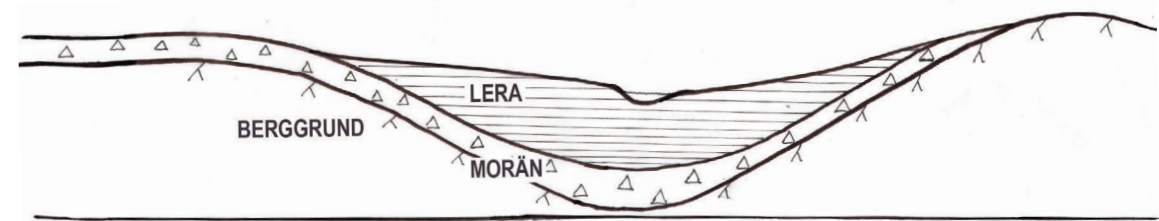
Till varje kategori har jag samlat ord som har förekommit i litteraturen. Dessa fungerar som inspiration och checklista för analysarbetet.

3. Landskapsberättelse

3.1. Naturförutsättningar

Området är ett sprickdalslandskap vars landskapsformer och geologiska förutsättningar formats av inlandsisen. Då isen lämnade Uppland avsatte den ett lager krossat berg bestående av blandade fraktioner, morän. I höjdlägena är moränen ytlig och på vissa ställen är även berggrunden synlig som av isen slipade hållar. I de lägre områdena är moränen överlagrad av ett tjockt lager lera. Detta till följd av att vattenmassorna från den smältande isen förde med

I landskapets höjdlägen är jordarten morän, ibland med uppstickande bergklackar. I den svaga dalgången är moränen överlagrad av lera.

Lövstaslätten är ett storskaligt åkerlandskap som bryts av större skogsområden och åkerholmar. I gränsen mellan skog och slätt ligger ett område av brynzonstyp med mindre åkrar, små skogsdungar, hagar och bebyggelse.

Den stora slätten består av lera. Historiskt sett har den varit en viktig vattenled, nu återstår bara mindre vattendrag. (<http://www.sgu.se> 20060316).

sig mängder av lerpartiklar. Dessa sedimenterade då de kommit tillräckligt långt från isfronten för att vattnet skulle vara lugnt. Lövstaslätten stod länge under vatten och var under 1000- talet en del av en viktig segelled (Andersson 1974, <http://www.sgu.se> 20060316).

Den vidsträckta Lövstaslätten som breder ut sig i nord-sydlig riktning mellan de svagt upphöjda moränkullarna och hållmarkerna. Vegetationen är starkt präglad av långvarig mänsklig aktivitet. Moränkullarna täcks till stor del av barrskog av produktionstyp. På sina håll förekommer också mer öppen betesmark med stort inslag av lövträd. Betesmarken har generellt många hävdgynnade arter, både växter och djur.

Slätten som utgörs av åkermark är till största delen belägen på lerjord. Den är på grund av de moderna brukningsmetoderna mycket artfattig. Vattendragen som genomskär slätten och dess slänter utgör smala korridorer, som fungerar som refug för många arter, genom det annars ogästvänliga slättlandskapet.

I gränsen mellan skogen och slätten ligger ett brynzonsområde där mindre områden av lera, morän och hållmark ligger blandade. Vegetationen är här mycket omväxlande, men har generellt sett ett stort inslag av buskar och lövträd.

Bebyggelseområdena består i första hand av mindre byar. Vid varje hus finns en trädgård. Miljön kan genom sin småskalighet och variation liknas vid brynzonsområdet, men den innehåller många kulturväxter och utnyttjas mer intensivt.

3.2. 1600- och 1700 -talen

3.2.1. Odlingslandskapet

Följande historiska kartor ligger till grund för den historiska analysen av 1600- och 1700- talens landskap; B13-8:1, B13-6:A5:2-3, B13-28:2 B13-28:A5:26-27, B13-23:A5:13, B13-18:A5:30-31, B13-18:1, B13-33:A5:30-31, B13-13:A5:30-31, B21-26:A5:114-116, B21-26:1, B13-32:2, A53-9:1, A53-31:1, A53-23:1.

Det odlingslandskap som fanns under 1600- och 1700-talen skiljde sig från det landskap vi ser idag. Odlingsmarken var koncentrerad till de mer lättbearbetade, torrare områdena som låg högt i terrängen. Mycket av åkermarken brukas fortfarande, men en del åkrar låg i de områden som idag är skogs- och hagmark. Tvåsåde tillämpades, det vill säga att åkermarken var delad i två delar som omväxlande brukades vart annat år och låg i träda vart annat år.

Bilden är en principskiss för landskapets indelning under 1600- och 1700- talen. Bebyggelsen låg samlad i höjdlägena på mindre värdefull mark, gärna där det fanns yttligt berg. Åkern låg högt i terrängen på den mer lättbearbetade, torrare marken. Den mer svårbrukade moränområdena och hållmarkerna låg som öar i åkermarken och brukades till slätter och bete. Så här beskriver Linné några uppländska åkrar en sommardag; *”Rågen som just nu stod i sin bästa blomma, var full av några ogräs, som även nu blomstrade, såsom: viar, åkervallmo, ox-tunga, knappar...”* (von Linné 1965) De fuktigare markerna närmare vattendragen brukades som äng och till bete. Vattendragen utgjorde naturliga gränser mellan byarnas marker.

I åkergränderna låg backar, områden som var olämpliga för odling. På dessa förekom, på grund av slätter, bete och uttag av virke, träd endast mycket sparsamt. Trädbristen var mycket påtaglig i byarna. Timmer, gårdsel och även bränsle fick hämtas utifrån.

Så här beskriver Linné 1700- talets odlingslandskap;

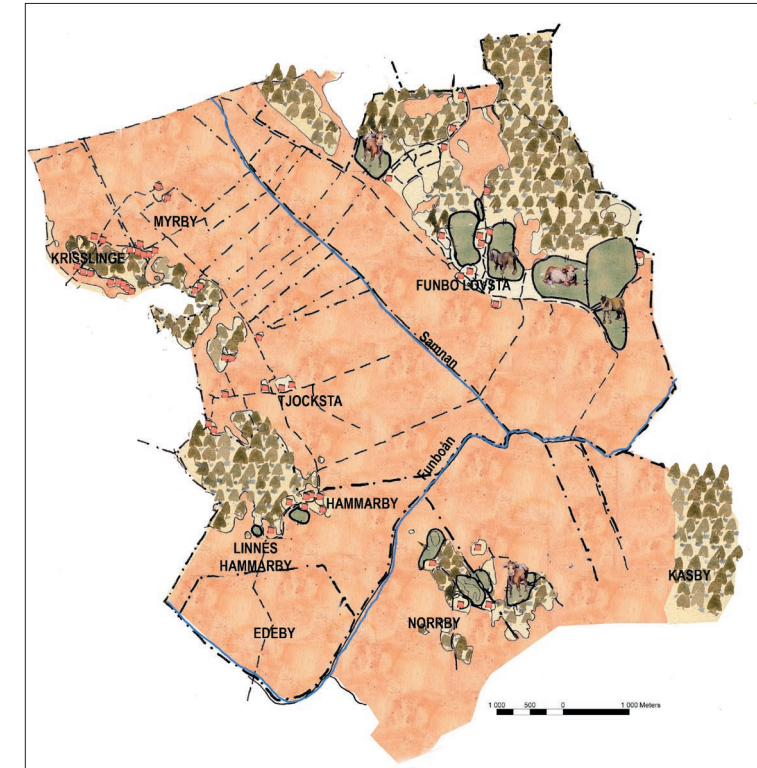
”Upplands situation bestod uti vidlyftiga åkerfält, vilka liksom med långa vikar voro utsträckta emellan små med sten och barr-trän belagda kullar” (von Linné 1965).

Avkastningen från åkrarna var god;

”Åkerfälten, som bredde sig vida och långt omkring Uppsala, lyste nu i sin bästa pryd: de äro allmänt bekanta för det de rikeligen betala åkermännens möda och sällan slå felt. Vilket torde komma av dess uråldriga hävd” (von Linné 1965).

På slätten, där större delen av åkermarken ligger idag, låg byarnas ängsmark och hagar. Markerna kring vattendragen var sankta och stod ofta under vatten på våren, de var därför mest lämpade som ängsmark. Det förekom en del träd, som hamlades för att löven skulle användas till foder. Att byarna hade beteshagar redan under 1600- talet är ovanligt. Normalt sett hägnades åker och äng och djuren fick beta markerna utanför hägnaderna, utmarken. Förhagningen av landskapet är en process som blev vanlig under 1700- talets slut. Den tidiga förhagningen tyder på att det här var brist på gemensamma betesområden (Cserhalmi 1999). Förhagningen innebar att stora områden som normalt skulle ha använts som äng togs i anspråk.

Kartbilden till vänster är baserad på 1700- talets landskap. Skillnaden mellan 1700- talets och 1600- talets landskap är mycket liten och bilden kan därför ses som representativ även för 1600- talet. Jämför med kartbilden ovan som baserats på dagens landskap. Bebyggelse och åkrar låg högt i terrängen, där jorden var torrare och mer lättbearbetad. Åkrarna brukades i tvåskifte. De lite våtare markerna närmare vattendragen användes till ängs- och betesmark.

Teckenförklaring

	åker i bruk		backe
	åker i träda		ung blandskog
	äng		äldre skog
	betesmark		gårdar

3.2.2. Funbo Lövsta

Sätessgården vid Funbo Lövsta anlades av Nils Bielke (1644-1716) på ett tidigare fräsehemmans grund. Han ägde ytterligare fyra av byns sex hemman, dessa fem hemman har hängt samman sedan dess. Manngårdsbyggnaden var inte beboelig under Nils Bielkes tid utan en ny byggnad uppfördes 1717 åt änkan Ursula Bielke och hennes fyra barn, däribland Sten Carl Bielke (se 3.2.3).

Under 1700-talet fanns kor, får och hästar på gården, hur många de var eller om det även fanns andra djur är osäkert (SE/KrA/0291 vol 44, Kalm, Skottsberg 1960).

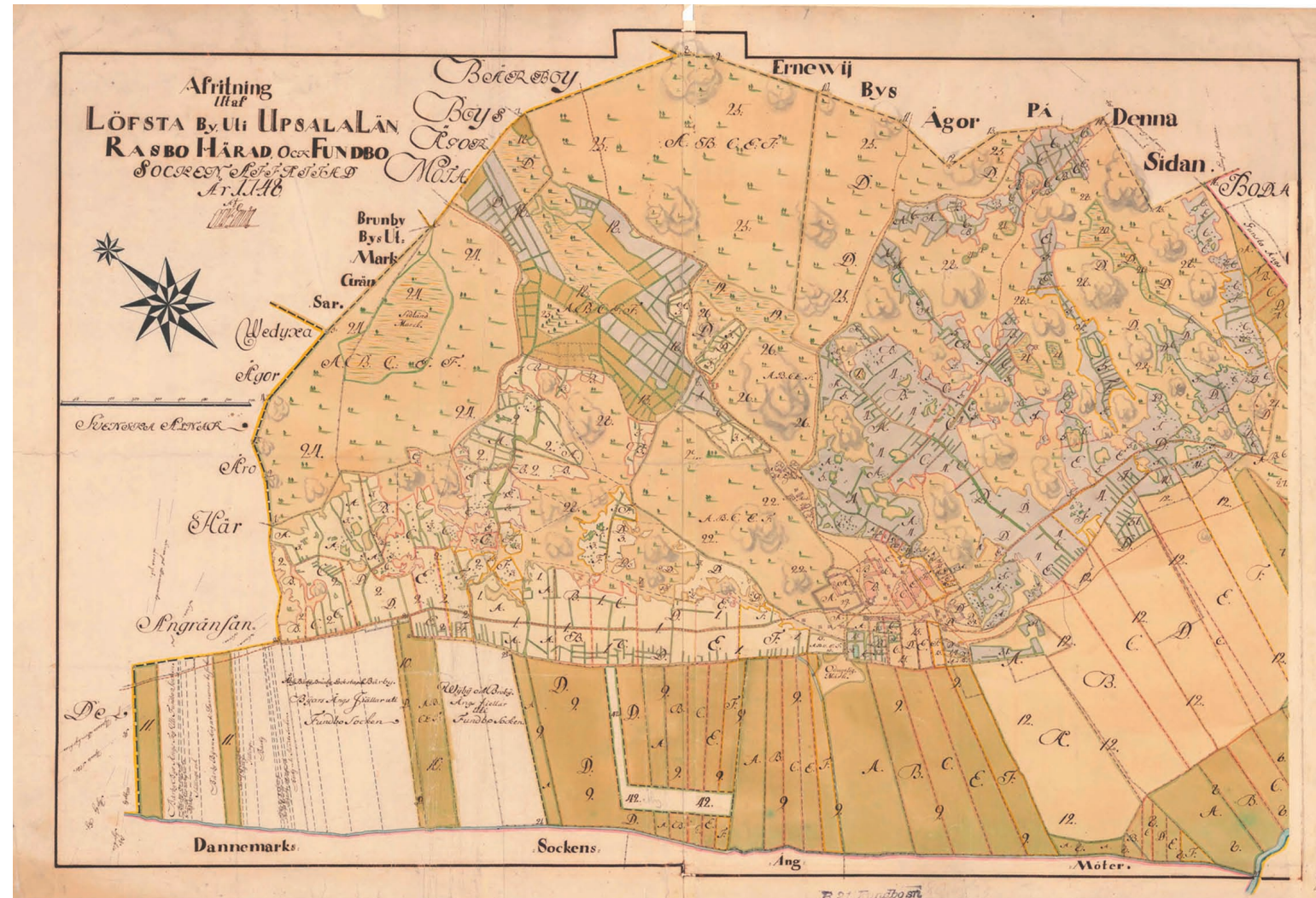
Byn Funbo Lövsta hade ett utseende som var typiskt för området. Lermarkerna användes till bete och slåtter och åkermarken låg på moränen. Bebyggelsen och vägarna låg samlade i gränsen däremellan. Gränsen mot de andra byarnas marker gick vid vattendraget Samnan. Funbo Lövsta som by skiljde sig något från närliggande byar genom de förhållandevis stora markerna och en mindre andel hagmark. Detta berodde på att byns åkergården hade en stor andel obrukbara backar och därmed blev stora till ytan. Detta påverkade också förhållandet mellan ängs och hagmark genom att djuren fick tillgång till större trädesgården att beta.

3.2.3. Sten Carl Bielke och Pehr Kalm

Funbo Lövsta beboddes under 1700- talet av två mycket betydelsefulla män, Sten Carl Bielke (1709- 1753) och Pehr Kalm (1716- 1779). Bielke var president vid Åbo hovrätt och var en av Linnés närmaste vänner (Skottsberg 1951). Han hade ett stort intresse för botanik och ekonomi. Därför anlade han odlingsförsök på sina gårdar, främst vid Funbo Lövsta (SBL). Bielke var bland annat mycket intresserad av att hitta nya foderväxter. Han sökte till exempel lämpliga arter genom observationer av vilka växter boskapen föredrog. Detta tankesätt förekom inte i samtida hushålls- eller örtaböcker (Kalm, Krantz 1960). Det förekom ett utbyte av växter mellan Bielke och Linné, Linné ska till exempel ha fått mer än 200 slags örter från Bielkes och Kalms resa till Ryssland 1744- 45 (SBL).

Kalm studerade på universitet i Åbo. Han blev där bekant med Linnés lärjunge Carl Fredrik Mennander 1737 och fick igenom honom kontakt med Carl Sten Bielke (Skottsberg 1951). Under åren 1741- 1747 bodde Kalm på Bielkes gård vid Lövsta och ansvarade för försöksodlingarna samtidigt som han studerade på Uppsala Universitet (Kalm, Skottsberg 1960).

Kalm fick kontakt med Linné 1742 genom Bielke. Han blev snabbt en av Linnés favoriter och en av hans mest

Den historiska kartan över Funbo Lövsta från 1748. (B21-26:1).

lovande lärjungar. Han särbehandlas inför andra studenter genom att han fick tillåtelse av Linné att vistas i Akademi-trädgården när han ville. Han blev även betrodd med publicerat material och fick renskriva Linnés Flora Suecana (Kalm, Skottsberg 1960).

Under sin tid hos Bielke gjorde Kalm många resor för att samla växter och kunskap som kunde vara till nytta för ekonomin, bland annat till Bohuslän, Roslagen, Finland och Ryssland (SBL). Kalm var en energisk och orädd resenär som sökte förklaringar till allt han såg (Skottsberg 1951). Han visade intresse för en mängd skilda företeelser som sjukdomar, åkerbruk, färgväxter, kalkbränning, byggnader och vidskeplighet (Kalm, Krantz 1960).

Kalms största vetenskapliga insats är resan till Amerika 1747- 51, då han bland annat besökte Nya Sverige,

Kanada, Pennsylvania och New Jersey. Hans stora intresse resulterade i rikliga beskrivningar av byggskick, kläder, mat, sjukdomar och indianernas kultur. Dessa har blivit en viktig källa för senare tids forskning (Skottsberg 1951).

Kalm samlade stora mängder frön, bara bagaget från Kanada krävde 4 kärror med två hästar till varje. Han skickade hem frön till vetenskapsakademien och Linné. Linné lyckades odla två sorters valnöt, sockerlön, gran och lobelia (Skottsberg 1951). Mycket av Kalms material utnyttjades av Linné i Species Plantarum (SBL).

Vid hemkomsten från Amerika delade Kalm ut 126 olika sorters frön gratis till allmänheten. Många av dessa arter är populära trädgårdsväxter idag och kan ha sitt ursprung från Kalms frön. Kalm var själv missnöjd med sin insats eftersom han misslyckades med att införa ekonomiskt viktiga

arter och han ville återvända till Amerika för att fortsätta sitt arbete. 1760 var endast 15 av Kalms amerikanska växter vid liv i hans trädgård (Skottsberg 1951). Konstigt nog finns inga uppgifter om att Bielke skulle ha fått några växter från Kalms amerikanska resa. (Skottsberg 1951).

Kalm fick en professur i *"oekonomie"* vid Åbo akademi 1747 (SBL). När han började föreläsa 1753, använde han sig av Linnés undervisningsmetod med herbarier. Han anordnade gratis exkursioner och höll mycket omtyckta föreläsningar. Han blev betydelsefull för anläggandet av trädgårdar i Finland och samtidigt visade sin uppskattning genom flera utmärkelser.

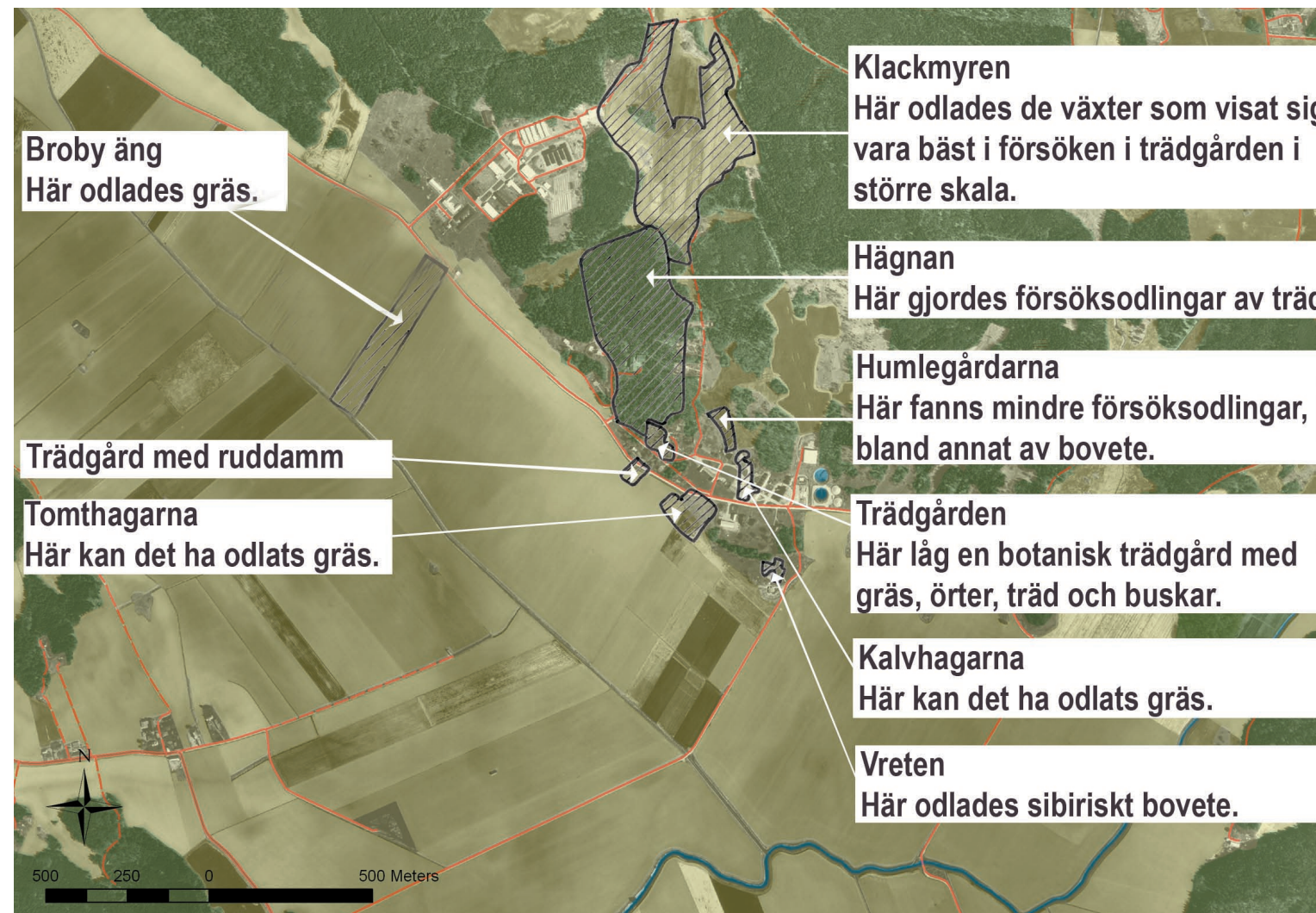
Kalm fick ansvaret för att anlägga den botaniska trädgården i Åbo. Där använde mycket av sina egna frön, men han bad också Linné om frön (Skottsberg 1951).

3.2.4. Försöksodlingarna vid Funbo Lövsta

Carl Sten Bielke anlade med Pehr Kalms hjälp en rad olika försöksodlingar vid Funbo Lövsta. Dessa var ett av Linnés besöksmål under hans herbarier (Svenska Linnésällskapet 1950-51). Försöksodlingarna var storskaliga och samlade i ett nordsydligt band i byns mitt. Avsikten var att *"... samla försöka och förmera ..."* växter som kunde förbättra lant-hushållningen. Det fanns tre stora användningskategorier, växter som var nyttiga för industrin, som människoföda eller som vallväxter. Försök gjordes med gräs, säd, örter, träd och buskar. Växterna i försöken samlades in i Sverige, Finland, Estland och norra Asien. Försök gjordes även med olika markförbättringsmetoder och proveniensens betydelse för hårdighet och tillväxt. Bielke och Kalm hade inställningen att det inte fanns någon mark som inte kunde användas till något (Eriksson 2005). De tre mest betydelsefulla platserna för försöksodlingarna tycks ha varit **trädgården, Klackmyren** och **Hägnan**.

Trädgården som låg i anslutning till herrgårdsbyggnaden var försöksverksamhetens hjärta. Här anlade Sten Carl Bielke en botanisk- ekonomisk trädgård som ansågs vara den största enskilda i Sverige (SBL, Bielke C S). Trädgården användes som fröskola för de arter som Bielke och Kalm undersökte. De odlade gräs, örter och träd. Även prydnadsväxter verkar ha förekommit. De, ur ekonomisk synpunkt, bästa arterna såddes sedan i större skala på andra platser på Lövsta (Eriksson 2005). I de brev som finns bevarade från Kalm till Bielke namnges 87 arter/sorter som odlades i trädgården (Eriksson 2005).

Det fanns ett utbyte av växter mellan Bielke och Linné, men många av Linnés frön kom aldrig upp i trädgården (Kalm, Skottsberg 1960). Trots att det i trädgården växte både utländska och svenska fruktbarande träd omnämns

Carl Sten Bielkes försöksodlingar vid Funbo Lövsta låg samlade i ett nordsydligt band i byns mitt (Eriksson 2005). Verksamheten utgick från den botanisk- ekonomiska trädgården vid herrgården.

endast ett av dessa i Kalms brev, ett äppelträd (B21-26:1, Kalm, Skottsberg 1960). Efter Bielkes död upphörde skötseln av trädgården och 1758 hade två gräs tagit över hela trädgården och kvävt de andra arterna (Eriksson 2005).

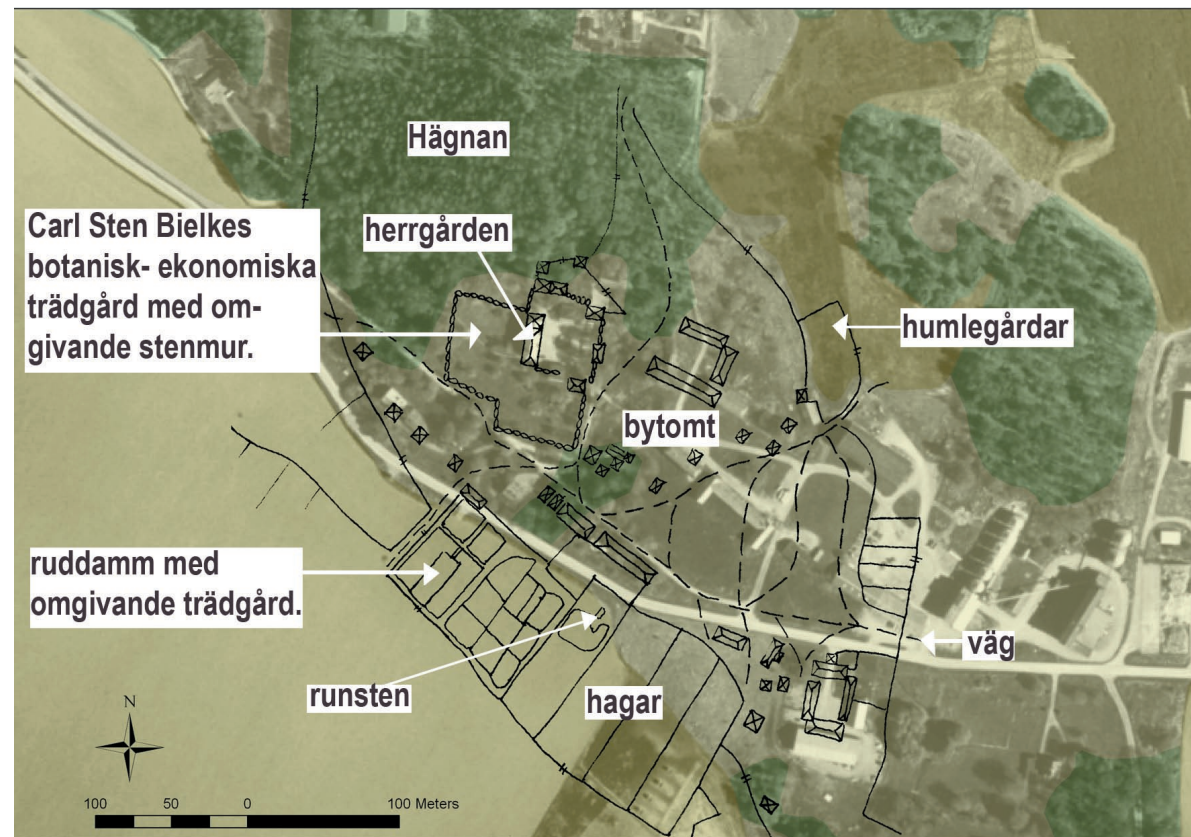
Det finns ingen bild av hur Bielkes trädgård såg ut, men på kartan från 1748 omges den av en stenvägg (B21-26:1). I breven framgår det att trädgården var indelad i kvarter och att dessa i sin tur var indelade i sängar av varierande storlek. Det fanns drivbänkar och att gångarna var grusade. Lister omnämns i breven, troligen är det en typ av lrabatter som ramade in kvarteren. I den nedre delen av trädgården låg en brunn som var omgiven av odlingar (Kalm, Skottsberg 1960, Eriksson 2005). Till de växter som behövde något att klättra på användes riskor. I ett fall omtalas en växt som hade klättrat upp i ett äppelträd (Kalm, Skottsberg 1960). Hur jordens egenskaper påverkade växterna var en viktig

del i försöken, bland annat omnämns odling i grund jord, fet jord och grävandet av gravar (Kalm, Skottsberg 1960). Ordet gravar bör syfta på djupgrävda bäddar.

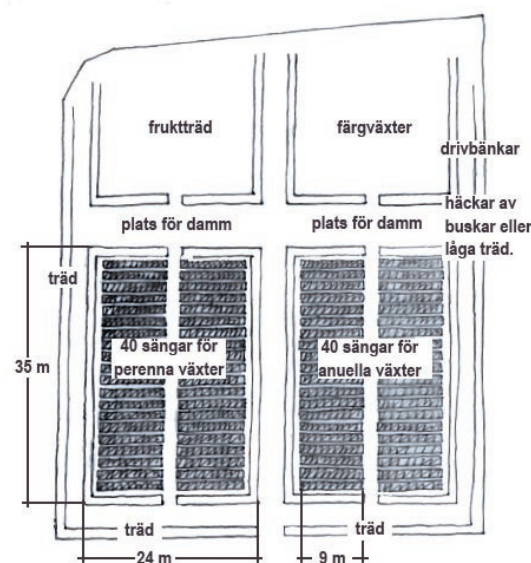
Bielkes bekantskap med arkitekten Carl Hårleman (1700-1753) genom vetenskapsakademien skulle kunna betyda att denne varit inblandad i utformningen av trädgården. Stenvägen skulle kunna tyda på ett sådant samband eftersom Hårleman propagerade för att gårdsgårdar skulle byggas i sten. Typiskt för Hårlemans trädgårdar är annars återhållsamhet, spegeldammar, mindre ytor, öppenhet mot omgivningen, gräsparterrer och naturliga lövgångar (Holmberg 2001).

Det fanns ytterligare en trädgård på andra sidan vägen, nere vid slätten. Den var en träd- och kryddgård med en ruddamm. Den här trädgården verkar ha haft en mycket liten betydelse för försöksodlingarna. De förekommande

Det här är ett kartöverlägg av den historiska kartan från 1748. Överlägget visar de båda trädgårdarna och den närmaste omgivningen. I kartprotokollet beskrivs trädgården vid herrgården; *"En trädgård med åtskilliga rara inhemska och utländska frukt bärande trän, och en myckenhet af utländska gräsarter uti"* (B21-26:1). Trädgården omnämns också i ett protokoll från en av Linnés herbationer; *"i trädgården, derest en hop örter woro planterade, dem Herr Archiatern förut så wäl i sina privata som publica lectioner wisat."* (Svenska Linnésällskapet, 1950-51)

Kalm ritade själv ett förslag till den botaniska trädgården i Åbo, men detta blev inte genomfört (Skottsberg 1951). Förslaget kan anses vara representativt för utformningen av 1700- talets botaniska trädgårdar och kan mycket väl ha inspirerats av trädgården vid Lövsta. Hans förslag kan användas som referens för kvarterens och sängarnas storlek vid Lövsta.

Sten Carl Bielkes botanisk- ekonomiska trädgård ansågs vara den största enskilda i Sverige. Trädgården låg i anslutning till herrgården och omgavs av en stenmur. Här odlades gräs, örter, träd och buskar. Syftet med odlingarna var att hitta nya arter som kunde förbättra rikets ekonomi.

försök som omnämns i källorna är odling av korgpil och några gräs (Eriksson 2005). Ruddammens tillkomst kan ha samband med behovet av mörgel till försöksodlingarna. Det är troligt att dammen från början var en vattenfylld mörgelgrav.

Klackmyren var ett av Bielkes större projekt. Han dikade ut myren och förbättrade jorden genom bränning, hackning och inblandning av mörgel. Första året såddes råg sedan sådde man in gräs och örter, många av dem var insamlade av Kalm i Ryssland och på hans Bohuslänska resa. De arter som odlades här var sådana som hade visat goda egenskaper i försöksodlingarna i trädgården och som skulle testas i större skala (Eriksson 2005). År 1745 odlades 60 olika grässlåg, både svenska och utländska i Klackmyren, dessa beskrivs som ovanligt frodiga i Vetenskapsakademiens dagbok (SE/SVAR/KVA-111010001/A/6). Vid Klackmyren odlades även busken Caragana arborescens, Sibirisk ärtbuske som omnämndes i ett av Linnés herbationsprotokoll (Svenska Linnésällskapet 1950-51). Av denna finns det fortfarande ett bestånd kvar.

Under de första åren efter utdikningen fick man en mycket god tillväxt. Det lyckade resultatet gjorde att Kalm fick åka ut till andra byar, bland annat Wäsby och Halmby, för att bedöma om deras myrar och kärr var lämpliga att utdika. Efter några år uppstod problem med att tjälen gick ur marken mycket sent och produktionen återgick till samma nivå som på andra ängar (Kalm, Skottsberg 1960, Eriksson 2005).

Hägnan var belägen mellan Trädgården och Klackmyren. Området inhägnades av Bielke och användes till försöksodlingar av svenska och utländska träd. Endast en art omnämns i källorna och kallas där "nötter af de öländska" (Eriksson 2005). Linné gjorde sin Öländska resa 1741. Han beskrev då en typ av lågvuxen Hassel som enligt honom skulle passa bra till låga häckar (Linné, Molde 1993). Det är troligen hans nötter som såtts i Hägnan. Då Linné 1742 samlade in växter till den akademiska trädgården bad han om att få hämta två eller flera av varje sorts träd som planterats i Hägnan (Kalm, Skottsberg 1960).

Bielke hade gott stöd för sina odlingar, Härleman, hans kollega i vetenskapsakademien, propagerade för skogsplantering (Holmberg 2001). Även Linné ville att man skulle odla mer lövträd runt upplands gårdar, gärna alm, lind, lönn eller ask

"... ty en gård utan trä är som ett skalligt huvud utan peruk..." (von Linné 1965).

3.3. 1800- och 1900- talen

3.3.1. Odlingslandskapet

Den helåkersbygd vi ser idag är en produkt av 1800-talets omvälvande förändringar inom jordbruket. Ny teknik gjorde det möjligt att odla upp de tunga, men näringsrika lermarkerna. Ängsmarken ersattes av vallodling. Detta kan ses som en utveckling av Bielkes och Kalms forskning på växter som skulle förbättra ängsmarkerna.

De våta partierna i ängsmarken blev ett problem vid omläggningen från äng till åker. Vid 1800- talets mitt vallades därför Lövstafjärden, ett område i den östra delen av Lövstas marker, in och torrlades (SE/KrA/0291 vol 45, SE/UUB/X255 bg). Lövstafjärdens läge kan dock fortfarande urskiljas under snösmältningen då området översvämmas än idag. I slutet av 1800- talet genomfördes täckdikningar som ytterligare bidrog till att torrlägga sankmarkerna kring vattendragen (Manktelow, Svanberg 2004). Också detta har paralleller till Bielkes forskningsprojekt genom att han påbörjade försök med att utöka den odlingsbara marken genom utdikning.

Nya åtgärder för att rationalisera jordbruket vidtogs under 1970- talet då SLU övertog arrendet av åkermarken i området. Effektiviteten skulle ökas genom att åkerholmar sprängdes bort, åkervägar plöjdes upp och mangelgravar fylldes igen (Manktelow, Svanberg 2004).

En stor del av den äldre åkermarken fortsatte att brukas under 1800- talet. De äldre åkrar som låg i anslutning till den nya åkermarken smälte i stor utsträckning ihop med

den nya odlingsmarken. Mindre åkrar i mer svårtillgängliga lägen övergavs efter hand och användes istället till betesmark. Backarnas former har i stor utsträckning förblivit desamma även om formerna har jämnats ut av de moderna jordbruksmetoderna.

Större delen av de äldre åkrarna har lagts samman med slättens gamla ängs- och hagmarker och utgör nu en helåkersbygd. Att ängsmarken har försvunnit kan dock vara något missvisande eftersom den har ersatts av vallodling på åkermark.

Backarna har ofta behållit sin form. Bebyggelsen ligger fortfarande kvar i sitt gamla läge i gränsen mellan åker och backe. Det har tillkommit en del nya bebyggelselägen. Ofta rör det sig om 1800- talets torpbebyggelse som ligger en bit ifrån den ursprungliga bebyggelsen.

Bilden är en principskiss för indelningen av dagens landskap. Bebyggelsens och vägarnas läge är desamma som under 1700- talet. Lermarkerna har omvandlats från äng till åker. En liten del av de äldre åkrarna brukas fortfarande, de övriga har omvandlats till betesmark eller skog. I princip samtliga av de gamla backarna är nu bevuxna med skog som till stor del består av barrträd.

3.3.2. Funbo Lövsta

Herrgården vid Funbo Lövsta byggdes om till dess nuvarande utseende av Claes Cederström (senare Claesson) i början av 1800-talet. Han byggde även nya flyglar, remonterstall, statarstugor och torp. (Andersson 1974). 1849 fanns ett

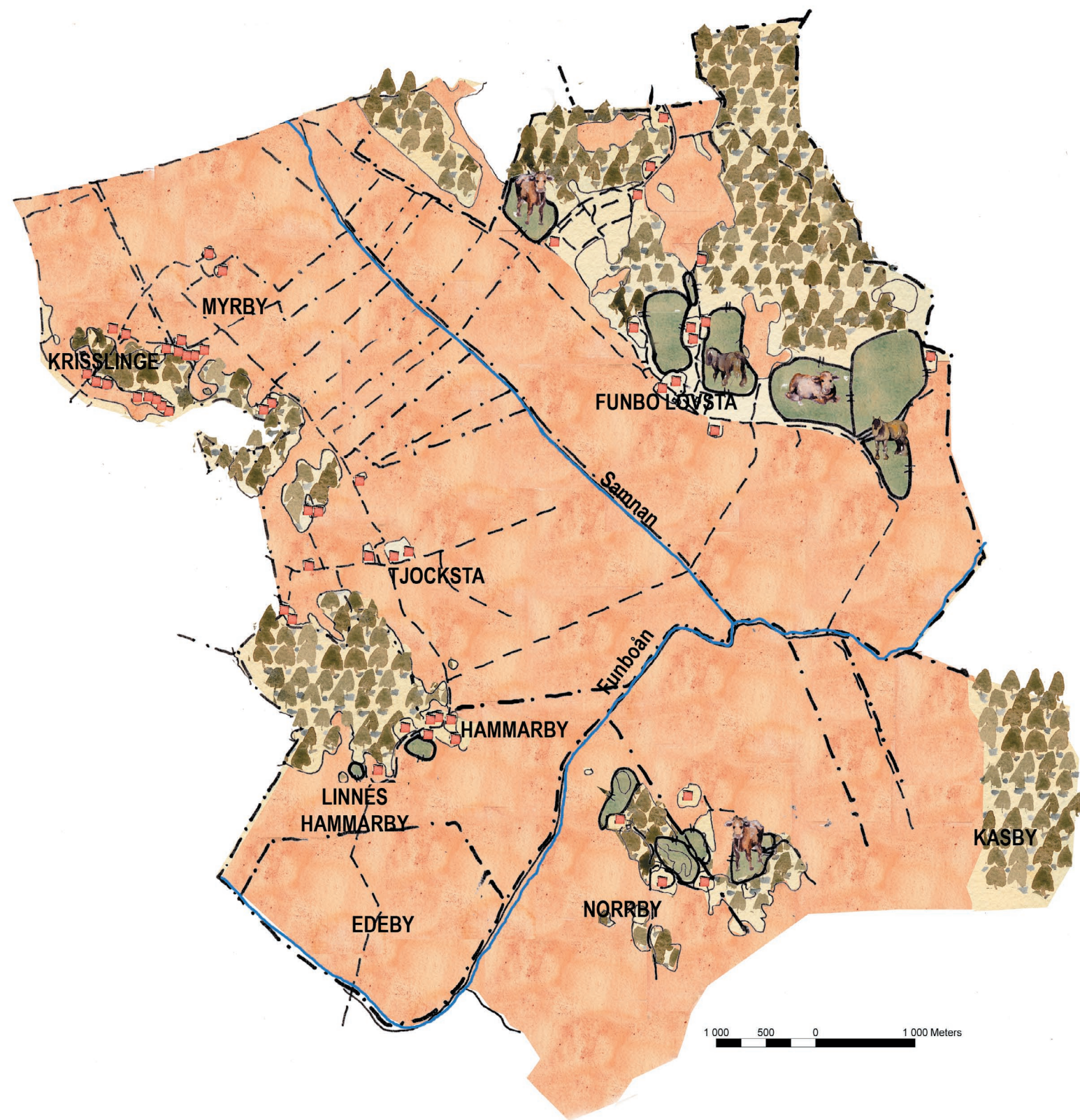

Herrgården fick sitt nuvarande utseende i början av 1800- talet då den byggdes om av den dåvarande ägaren Claes Cederström.

planer på att bygga ut herrgården med ytterligare tre rum på var sida, detta förverkligades dock aldrig. På 1860-talet tillkom flera nya byggnader på Lövsta, en stallbyggnad, en ny ladugård, Flyladan och torpen Sursta, Nybygget och Trångtä (SE/KrA/0291 vol 45). Vid ett arvsskifte 1826 fanns minst 21 byggnader som hörde till Herrgården (SE/KrA/0291 vol 43). I en brandförsäkring från 1866 omnämns inte mindre än 26 byggnader (SE/KrA/0291 vol 45). Det vanligaste byggnadsmaterialet var timmer och herrgårdens tak var av tegel, men den hade tidigare haft spåntak. En del byggnader hade fortfarande halmtak år 1866 (SE/KrA/0291 vol 45).

Under 1800- talet fanns ett stort antal djur på Lövsta. Redan innan bygget av den nya ladugården och det nya stallet på 1860- talet fanns omkring 80 nötkor och periodvis upp till 51 hästar på gården. Man hade även får, grisar, höns och gäss. 1829 var 21 personer anställda inom jordbruket på Lövsta (SE/KrA/0291 vol 44-45). Efter byggnationerna utökades antalet djur ytterligare och det fanns plats för 110 mjölkkor och 100 ungdjur (SE/ULA/11448, SE/UUB/X255 bg). Gården hade ett gott anseende för hästuppfödning under 1800-talet, man hade bland annat Strömsholmshingstar och ardenrar. 1902 fanns 28 ardenrar på Lövsta, dessutom hade man en separat byggnad med dragon- och unghästar (SE/UUB/X255 bg).

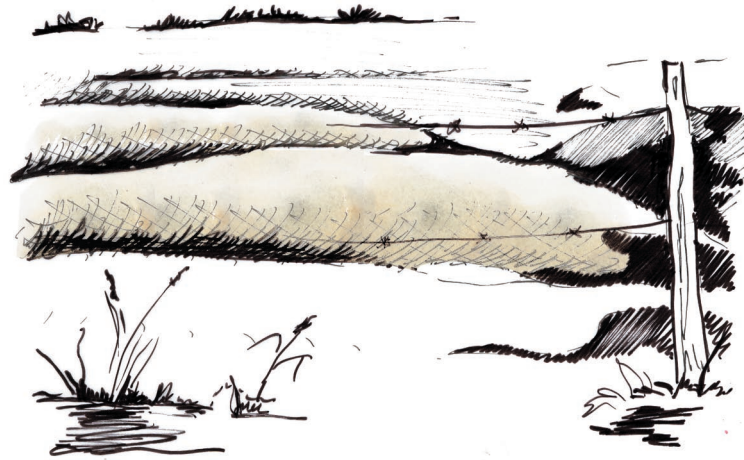
Kartbilden till vänster är baserad på dagens landskap. Jämför med kartbilden över 1700- talets landskap ovan. Omvandlingen från ängs- och hagmark till åkermark påbörjades under 1800- talet. Dagens landskap är till stor del en produkt av de förändringar som skedde under 1800- talet. Att ängen helt ersatts med åkermark är något missvisande eftersom man nu odlar vall på delar av den. Dagens landskap har betydligt mer skogsmark än tidigare genom att de gamla backarna nu är beväxta med produktionsskog.

Teckenförklaring

	åker i bruk		backe
	åker i träda		ung blandskog
	äng		äldre skog
	betesmark		gårdar

De historiska kartorna visar att åkrarnas läge och form har varit desamma under lång tid. De åkrar som brukades under 1600-talet nyttjades fortfarande under 1800-talets mitt. Därefter startade en förändring som innebar att många av de gamla åkrarna övergavs. Idag har åkerbruket upphört på uppskattningsvis hälften av 1600-talets åkermark (Eriksson 2005). I många fall har åkerbruket ersatts av bete, från 1900-talets början finns en uppgift om att 32 tunnland "gammalåker" omvandlats till beteshagar vid Funbo Lövsta (SE/UUB/X255 bg). Tack vare detta har mycket av de gamla åkrarnas dikessystem bevarats. Åkergårdernas backar, som under 1600- och 1700-talet var kala eller glest beskogade med gran tall och björk (B21-26: A5:114-116, B21-26:1), är idag till största delen beväxta med produktionskog. Lövstaslätten som under 1600- och 1700-talet var betes- och ängsmark omvandlades till åkermark under 1800-talet (Eriksson 2005).

Hagmarken är endast delvis inventerad och dess lägen och utbredning är osäker. Kartbilden (tv) visar dock på fenomenet att betesmarken minskat kraftigt i utbredning. Den äldre åkermarken har ibland gjorts om till hagmark (ovan) och dikessystemen är fortfarande tydliga på en del platser. I ett tidningsurklipp från 1903 beskrivs hagarna som; "...synnerligen goda parkliknande beteshagar..." (SE/UUB/X255 bg)

Bielkes utdikning av **Klackmyren** under 1700-talet visade sig vara ett lyckat projekt så till vida att myren har fortsatt brukats fram till idag. Problemen med torvjorden kvarstod dock och omkring år 1900 var jorden fortfarande så dålig att den årligen förbättrades genom tillförsel av mangel och kalk. Myren användes då främst till att odla rovor men även säd och gräs (SE/ULA/11448).

3.3.3. 1800-talets trädgård

Under 1800-talet revs Bielkes mur och trädgården gjordes om. Ett förslag och kostnadsberäkning på en ny trädgård finns från 1867 och är gjord av trädgårdsarkitekten Knut Forsberg (1829- 1895) (SE/KrA/0291 vol 45, 52). Forsberg var efter sitt genombrott med Bois de Boulogne i Paris 1851 verksam både i Sverige och utomlands. Hans förhållningssätt till arkitekturen var att de äldre anläggningarna inte fick hindra förnyelsen. Han tvekade därför inte att helt ta bort spåren av äldre tider. Hans stil var romantisk med böljande gångar och naturlika planteringar (Anderson, Jonstoj, Lundquist 2000).

Hans förslag för Lövsta var inget undantag med sina slingrande gångar och talrika planteringar. Förslaget tar inte hänsyn till tidigare gångar eller planteringar utan anpassar sig endast till byggnaderna. Trädgården utökas väsentligt till att bli en park och ett stort område av det som tidigare var Hägnan, Bielkes försöksområde för träd, togs i anspråk. I förslaget ingår även en ny, större herrgård som vänder sig mot slätten (SE/KrA/0291 vol 52). Växtematerialet, parkens utbredning och platsen för Forsbergs "tempel" är tydliga spår av att förslaget delvis förverkligades. Någon ny herrgård byggdes dock aldrig och mycket tyder på att delar av den trädgård som syns som svarta linjer under hans förslag fick vara kvar i sin dåvarande form.

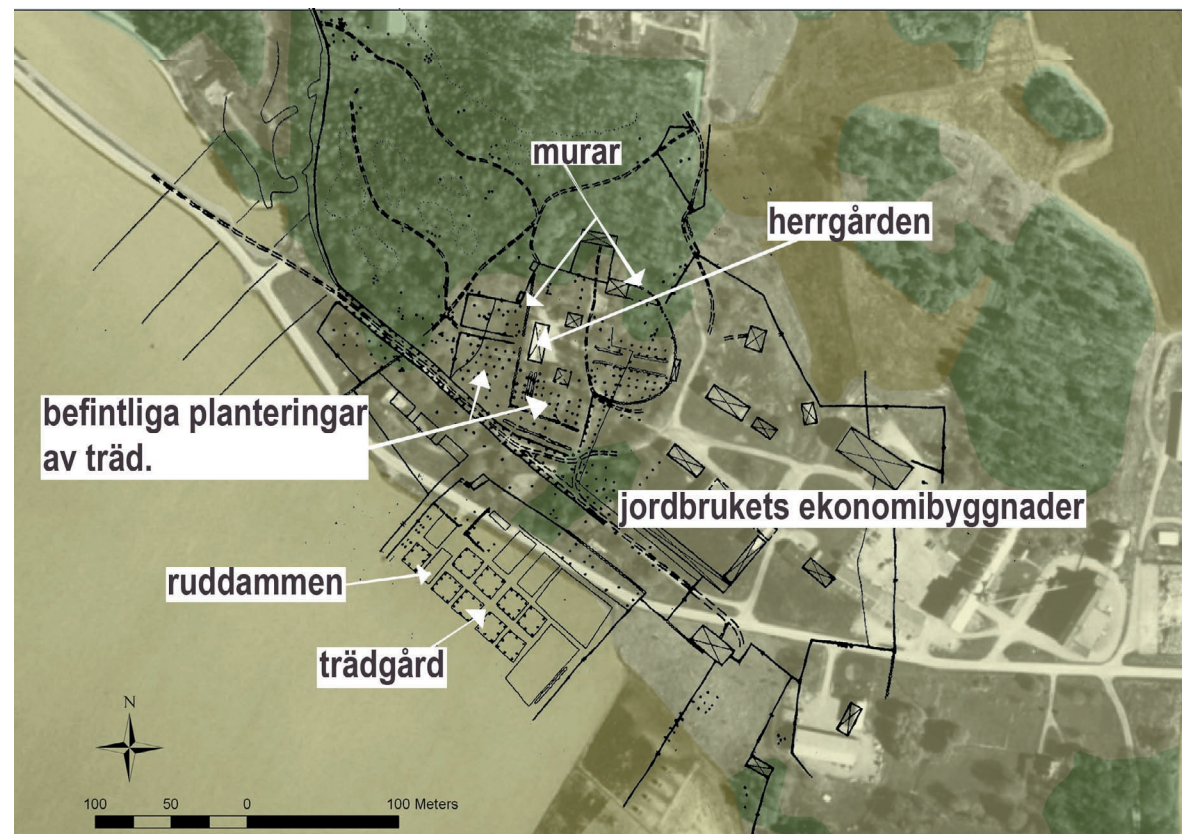
Knut Forsbergs planritning från 1867 över trädgården vid Funbo Lövsta. Förslaget innebar stora förändringar av den befintliga trädgården. Den nya, romantiska parken skulle ha ett slingrande gångsystem och omfattande planteringar av träd och buskar (SE/KrA/0291 vol 52).

Till vänster syns ett kartöverlägg av Knut Forsbergs förslag till park vid Funbo Lövsta från 1867. Förslaget omfattar ett betydligt större område än Bielkes trädgård gjorde. Det innehöll omfattande planteringar av träd och buskar (SE/KrA/0291 vol 52).

I ett tidningsurklipp från 1903 står det att det finns *"...en vacker välvårdad skogspark invid corps logiet."* (SE/UUB/X255 bg).

Till vänster syns ett kartöverlägg av den inmätning som är synlig under Forsbergs förslag. Bilden visar de befintliga förhållandena år 1867. Inmätningen av träd i den befintliga trädgården visar på ett radsystem som kan ha varit rester fruktträden i Bielkes trädgård. (SE/KrA/0291 vol 52).

3.4. Anspråk

3.4.1. Planering

Ingen del av området omfattas än så länge av någon detaljplanering, men Uppsala kommun har genom sina kulturmiljöinventeringar klassificerat områden som kulturhistoriskt intressanta i översiktsplanen. Större delen av undersökningsområdet berörs av det kommunala, övergripande kulturmiljöområdet U29, Storåns och Sävjaåns dalgångar. Områdets värden ligger i att det är ett stort sammanhängande landskapsavsnitt och att det förekommer mycket fornlämningar och äldre bebyggelse. Det kommunala intresset sammanfaller med Riksintresset K 41, Långhundraleden (www.uppsala.se 060422, www.c.lst.se 060427). Riksintressets motivering lyder så här;

”Odlingslandskap utmed den under forntiden betydelsefulla Långhundraleden med ett rikt innehåll av monumentala fornlämningar samt medeltidsminnen av rikspolitisk betydelse. Välbevarad socialhistoriskt intressant bebyggelsestruktur från tiden före 1800-talet.”

(www.c.lst.se 060427).

Delar av Funbo Lövsta omfattas av kärnområdet U29: 3. Klassificeringen motiveras med att herrgårdsområdet utgör en värdefull bebyggelsemiljö och att det finns ett gravfält från yngre järnåldern (www.uppsala.se 060422).

I anslutning till Linnés Hammarby ligger kärnområdet U29: 2, Tjocksta- Edeby. De ingående byarna har alla en värdefull 1700- talsbebyggelse (www.uppsala.se 060422). Herrgården och trädgården vid Linnés Hammarby är ett statligt byggnadsminne. De marker som historiskt sett varit knutna till gården omfattas av en utvecklingsplan som utarbetats inom projektet Linnés historiska landskap. Syftet med projektet är att utveckla Linnés Hammarby som kulturmiljö och besöksmål (Gustafsson, Manktelow mfl 2005). Just nu pågår en studie av markerna i anslutning till Linnés Hammarby och under 2007 ska länsstyrelsen i Uppsala ta ett beslut om att bilda ett kulturresevat (www.c.lst.se 06-05-16).

Så här karakteriseras landskapet av Uppsala kommun; *”Landskapet inom Danmarks och [Lagga] socknar utgör en del av den vidsträckta öppna Uppsalaslätten där bebyggelsen ligger på ”öar” av berg eller morän omgivna av åkermark.”* (www.uppsala.se 060422)

3.4.2. Linnéstigen

Inför Linnéjubileet ska Linnéstigen Herbatones Danensis märkas ut fram till Linnés Hammarby. Ett förslag som innebär att stigen förlängs till Funbo Lövsta har lagts fram till Uppsala kommun av Linnés historiska Landskap (Manktelow muntl 05-11-11). Förslaget skulle kunna möta motstånd om Funbo Lövsta uppfattas konkurrera med Linnés Hammarby.

Motivet till att förlänga stigen är att uppmärksamma och lyfta fram Funbo Lövsta som ett lineanskt arv (Manktelow muntl 05-11-11). Linnélärjungen Pehr Kalm som bodde vid Funbo Lövsta är relativt okänd i Sverige, men berömd i USA och Kanada. Därmed är Funbo Lövsta en plats av internationellt intresse och det finns intresse av att göra den tillgänglig för besökare (www.linnaeanlandscapes.org 06-04-20).

3.4.3. Funbo Lövsta

Funbo Lövsta ägs av Sveriges Lantbruksuniversitet och har en pågående användning som jordbruk och forskningsmiljö. Just nu pågår en förstudie för en ny försöksanläggning. Anläggningen har två föreslagna lägen öster om herrgården. I förstudien ingår stallar för 250 nötdjur och 150 saggor och byggnader för 4800 höns och 5000 kycklingar. Underlaget ska vara klart i december (Winge 2006-04-29).

Under Linnéjubileet kommer SLU att fira Linnés minne genom en rad olika aktiviteter. Därbland vetenskapliga exkursioner som både ska innehålla ett historiskt perspektiv och en inblick i den moderna forskningen. Ett av exkursionsmålen är Funbo Lövsta (www.slu.se, www.info.slu/resurs 25/4 2006).

Pehr Kalm skrev om en man vid namn Peter Gunnarsson Rambo som tog med sig äppelkärnor i en låda från Sverige då han flyttade till Amerika 1640. Hans äpplen, "the Rambo Apple" odlas fortfarande i nordöstra USA (www.colonial-swedes.org 06-05-10, www.phmc.state.pa.us 06-05-10). Nu ska en delegation komma till Sverige för att återplantera ett träd vid Lövsta den 21 maj under jubileumsåret. En plats är ännu inte utsedd (Manktelow 06-04-24).

4. Landskapet

4.1. Karaktär

Landskapet kring Lövsta och Linnés Hammarby är uppbyggt av tre tydliga karaktärstyper, Slätten, Skogen och det brutna landskapet.

Slätten karaktäriseras av storskalighet, tystnad, enkelhet och en storslagen öppenhet. Himlen är dominerande på ett sätt som kan liknas vid att befinna sig på öppet vatten. Brukningsenheternas geometriska former kan anas genom grödornas färgskiftningar. Den stora skalan gör att enheterna förstärker perspektivet och därmed ytterligare understryker storskaligheten snarare än bryter ner landskapet i mindre delar.

Det öppna och flacka slättlandskapet domineras av himlen och känslan av oändlighet och tidlöshet.

Slätten har en svagt konkav form och genomskärs av bäcken Samnan och Funboån i de lägsta punkterna. Landskapsrummets riktningar följer vattendragens mot öster, sydväst och nordväst. Slätten övergår i områden av en brutna, mosaikartad karaktär bestående av småskaliga åkrar, skogsdungar, hagar, bebyggelse och vägar. Därefter följer skogen som till största delen består av barrträdsdominerad produktionskog.

Den svagt skålade slätten genomskärs av bäcken Samnan och Funboån. Dessa ger, tillsammans med skålningen och slättens proportioner, rummet tre tydliga riktningar, mot öster, sydväst och nordväst. Rummet begränsas av skog och bebyggelse i form av mindre byar eller enstaka gårdar. I åarnas riktning tycks landskapet oändligt, då slätten inte bryts utan försvinner i horisonten.

Den barrträdsdominerade **Skogen** utgör landskapsrummets avgränsningar och höjer sig något över slätten. Dess mörka färg kontrasterar tydligt mot de ljusa fälten. Skogsmarken förekommer både i storskaliga områden och som öar i slättlandskapet. Skogen karaktäriseras av intim rumslighet och småskalighet. Skogsgränserna ligger parallellt med åarna.

Det brutna landskapet utgör en mosaikartad övergångszone mellan slätten och skogen med förgreningar in i skogsområdena. Det består av mindre åkrar, hagmark, be-

Barrskogens mörka färg kontrasterar tydligt mot de ljusa fälten. Skogen utgör slättlandskapets rumsliga avgränsning.

byggelse och skog av brynzonstyp med mycket lövträd och buskar. Karaktären är småskalig med mycket variation och kontraster. Bebyggelsen ligger samlad i grupper i gränsen mellan lera och morän och markerar övergångszonen med sin röda färg. Husen är orienterade mot vägarna. Bebyggelsen underkastar sig landskapets skala.

Det brutna landskapet är en mosaikartad övergång mellan slätten och skogen. Det karaktäriseras av småskalighet, variation och kontraster.

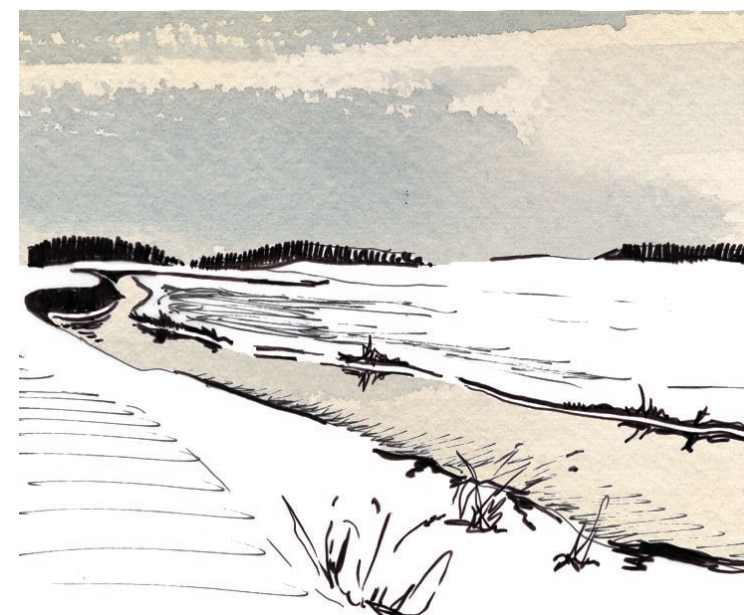
De **visuellt viktiga landskapselementen** utgår ifrån människans rörelse i landskapet. Utgångspunkten för analysen är rekreation till fots längs den föreslagna Linnéstigen (se karta sid 28). De dominerande linjära elementen ligger parallellt i nordväst- sydostlig, respektive nordost - sydvästlig riktning och är raka till svagt böljande. Till dessa hör skogslinjer, vägar, vattendrag och brukningsgränser. Bebyggelsen fungerar som tydliga orienteringsmärken i landskapet och fungerar som blickpunkter. Längst stigen finns en rad viktiga utblickspunkter och siktstråk. Både med natursköna vyer och sådana med störande element som ligger i färdriktningen.

Utblick 1. (karta sid 28) markerar övergången mellan bebyggelsen och jordbrukslandskapet. Masten i horisonten fångar snabbt uppmärksamheten och förtar en del av känslan av att befinna sig i ett orört landskapsavsnitt trots det långa avståndet.

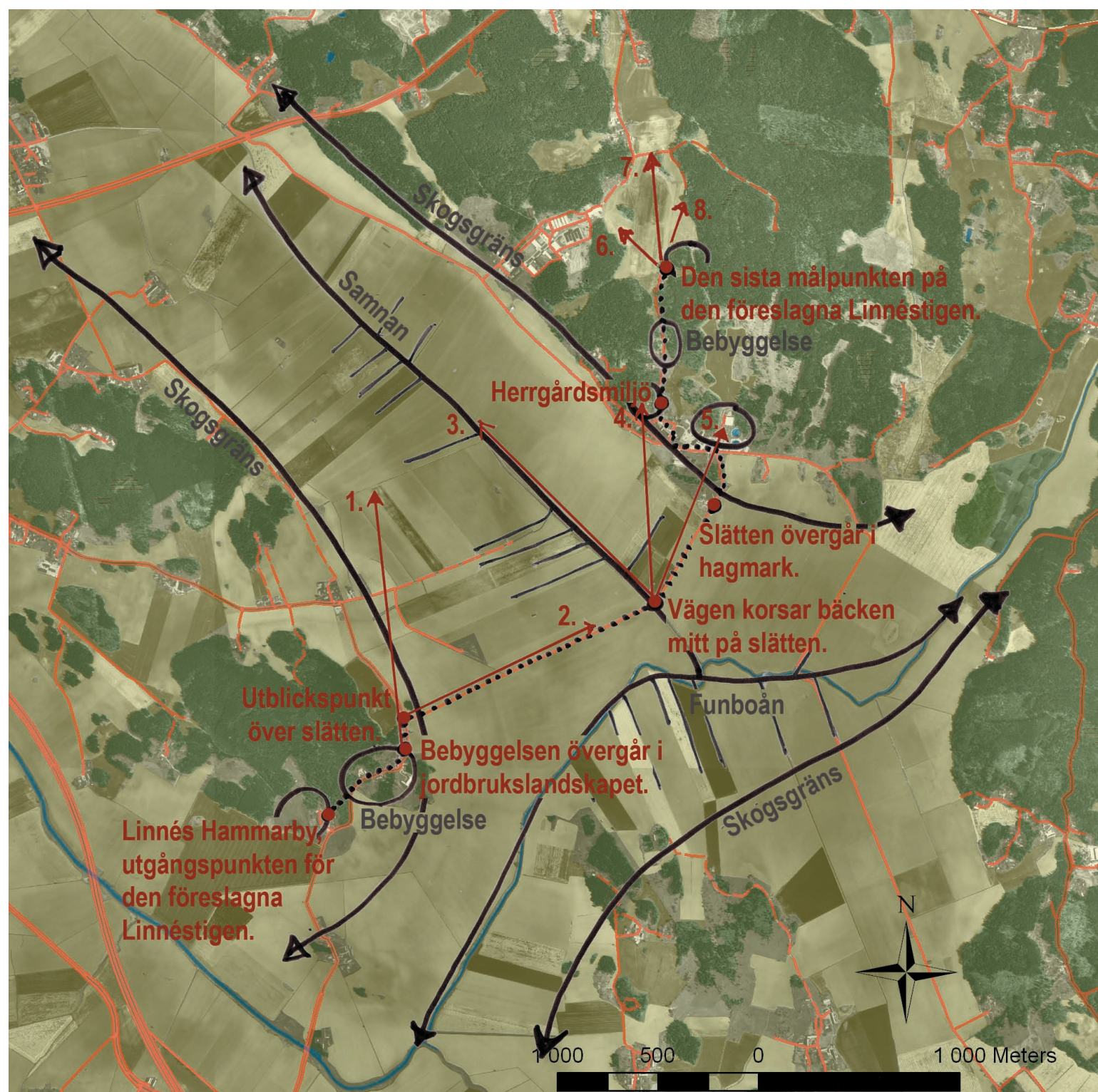

Utblick 2. (karta sid 28) ger en överblick över slättlandskapets nästan överväldigande storskalighet. Här ligger startpunkten för den meditativa etappen av den föreslagna Linnéstigen som går över slätten.

Utblick 3. (karta sid 28) ligger vid bron där vägen korsar Samnan. Platsen upplevs som slättens mittpunkt och det faller sig naturligt att stanna upp och följa Samnans ringlande rörelse genom landskapet med blicken.

Kartbilden visar landskapsrummets visuellt viktiga element. Linnéstigen fungerar som utgångspunkt för upplevelsen och samtliga utblickar ligger längst stigen. Landskapet har två dominerande riktningar, nordväst- sydöstlig och nordost- sydvästlig. De riktningsskapande elementen är i första hand skogsgränserna och vattendragen.

Utblick 4. och 5. visar bebyggelsen vid Lövsta sedd från slätten. Siloanläggningen vid utblick 5. utgör det dominerande intrycket. Herrgården på bilden, vid utblick 4. är intresseväckande, men inte lika framträdande.

Utblick 6. ligger vid den föreslagna Linnéstigens slutpunkt vid Klackmyren. Den representerar den nyare bebyggelsen kring myren.

Utblick 8. representerar myrens äldre bebyggelse.

Utblick 7. visar Klackmyrens långsträckt form och skålade yta.

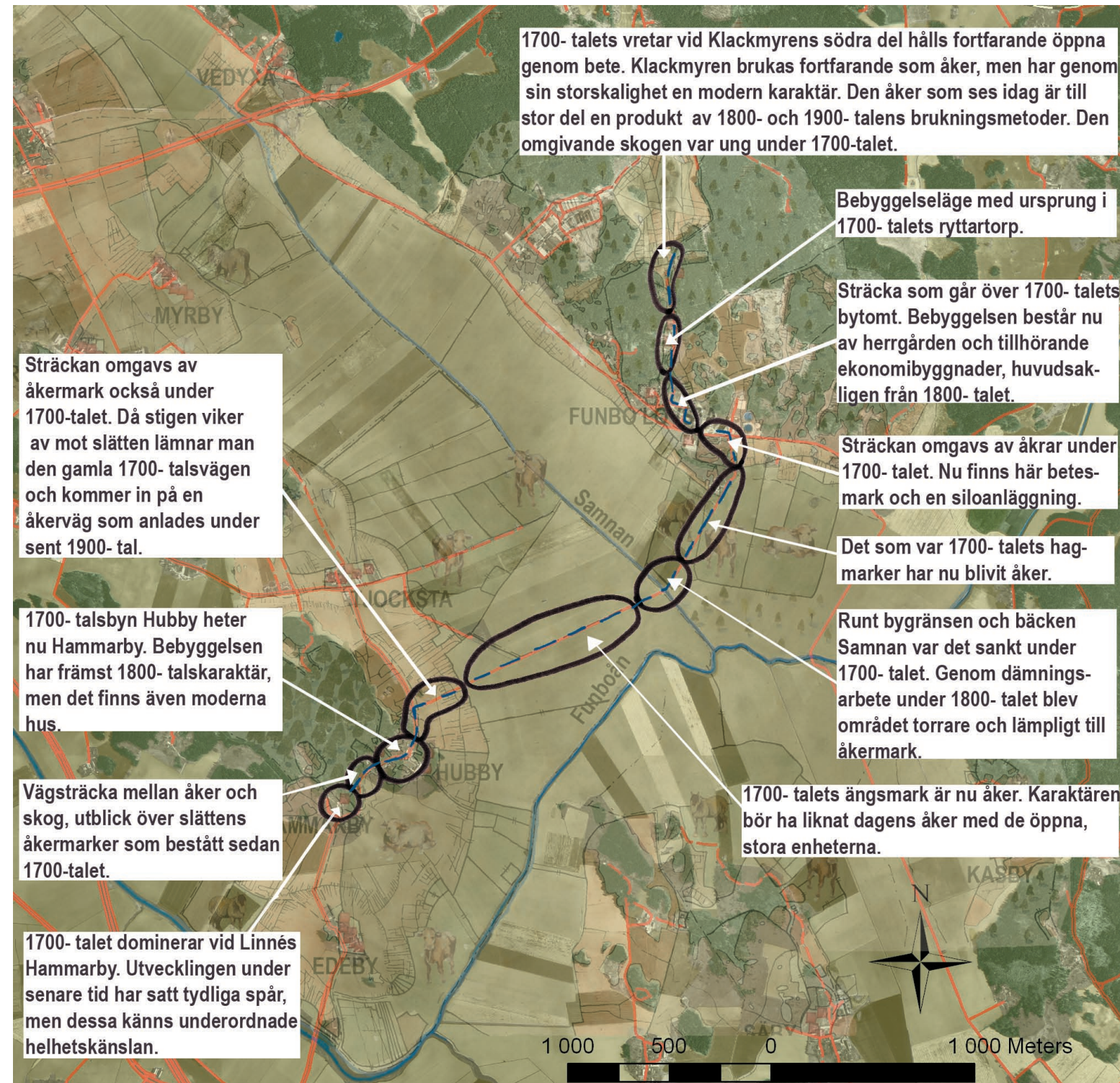
4.2. Kulturmiljö

De historiska spåren i dagens landskap ligger i blandade och de olika tidsskikten överlagrar varandra. Ingen plats kan sägas vara från en enskild tidsepok då alla platser påverkats också av tidigare och senare epoker. Däremot kan spåren från en tid vara mer eller mindre dominerande på olika platser.

1700- talets landskap kan anas i landskapets former. De gamla backarnas läge är som regel detsamma än idag och de gamla åkrarnas former är på några platser synliga i terrängen. Bebyggelselägena och -strukturerna har ofta förblivit desamma. Många byggnader finns också kvar.

Landskapets storskaliga öppenhet med den dominerande himlen har bestått, trots att karaktären i övrigt har förändrats. Öppenheten bör ha varit ännu mer påtaglig på grund av trädbristen. Många idag trädbevuxna områden var under 1700- talet kala backar. På samma gång var landskapet mer småskaligt genom sina små enheter, hägnader och täta dikessystem.

1800- talets landskap var ett landskap i förändring. 1600- och 1700- talens stora gräsmarker övergick successivt till dagens helåkerslandskap. Det landskap vi ser idag är inte ett 1800- talslandskap, men en produkt av den förändringsprocess som startade då. Tidens tydligaste avtryck utgörs av jordbrukets storskaliga och påkostade bebyggelse.

Kartbilden är sammansatt av underlagskartan och kartbilden över 1700- talets landskap. Den visar på landskapets utveckling vid den föreslagna sträckningen av Linnéstigen (blå streckad linje) från 1700- talet fram till idag.

4.3. Syntes och förslag

4.3.1. Förvaltandet av landskapet

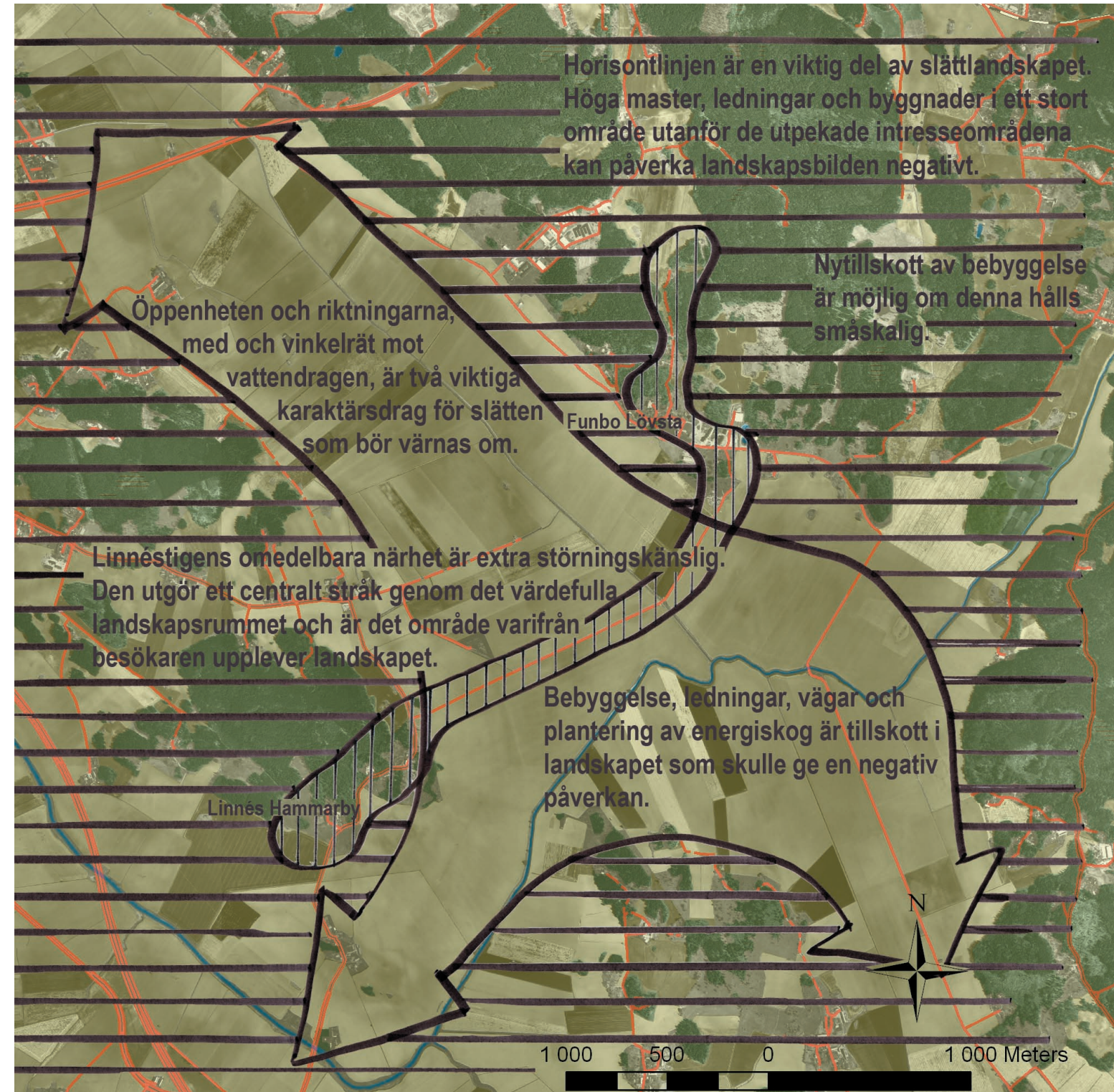
Slättlandskapets stora upplevelsemässiga värden utöver de linnéanska miljöerna består i första hand av dess storskalighet och frånvaron av moderna inslag såsom master, ledningar och större vägar. Detta ger en känsla av tidlöshet trots de moderna brukningsmetoderna. Vidderna känns oändliga då slätten möter himlen i horisonten. Bebyggelsen är småskalig med stort inslag av äldre byggnader. Skogsgränsen markerar tydligt gränsen mellan lera och morän och på samma gång gränsen mellan både äldre och nyare tiders markslag. Den brutna övergångszonen är rik på historiska spår och ger lätt associationer till det äldre landskapet. Den är även värdefull ur biologisk synpunkt då den har många artrika biotoper som åkerholmar, brynzoner och hagmarker.

Oberoende av turismen finns det all anledning att hantera det här landskapsavsnittet med varsamhet. Området har höga estetiska värden som är helt beroende av jordbrukets kontinuitet och strukturer. Storskaligheten, orördheten och närheten till staden gör området unikt.

Slättlandskapet hotas av omedvetenhet om dess värden vid exploatering i olika former. De största hoten är nya storskaliga element som ledningar eller vägar som sönderdelar slätten, ökad bullernivå och oförsiktigt byggande som bryter horisonten eller strider mot den traditionella skalan och färgsättningen. Att skydda landskapets värden innebär inte att de ska konserveras, utan att all förändring ska ske med en medvetenhet om dess historia. Förändringsprocesser har alltid varit och är en del av ett levande kulturlandskap.

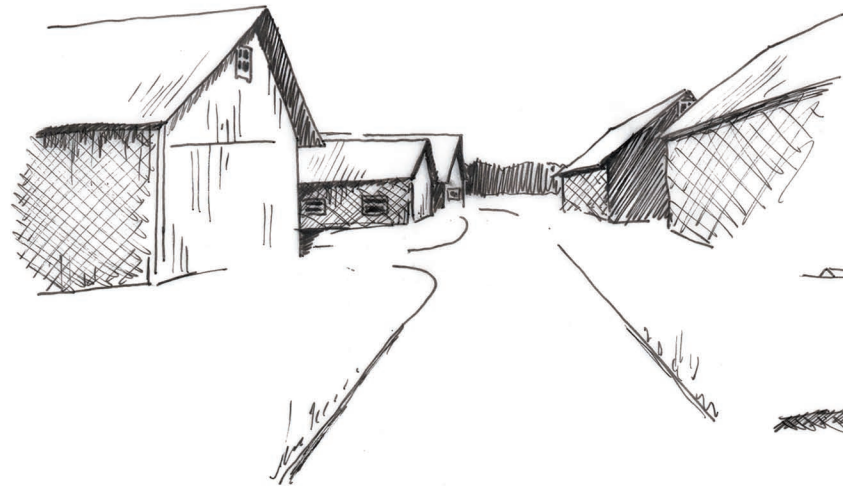
Genom att miljöerna har utpekats som intressanta både på kommunal nivå och på riksnivå har de uppmärksammats och det finns ett visst skydd. Det krävs dock att beslutsfattare har ett bra kunskapsunderlag för att skyddet ska fungera. I dagsläget är helhetssynen på landskapet mycket otydlig. Det finns därför risk för att fokus läggs på enskilda objekt trots att ett helt landskapsavsnitt markerats. Föreliggande landskapsanalys redovisar vilka upplevelsevärden som finns och hur dessa är beroende av de olika landskapselementen.

Landskapskonventionen ställer krav på helhetsgrepp på landskapet. Planerna på att bilda ett kulturresevat vid Linnés Hammarby visar dock på att det finns en medvetenhet och vilja att se till landskapet som helhet. Det är från kommunens sida möjligt att göra en fördjupad översiktsplan för området.

Sammanställning av slutsatser kring förvaltandet av landskapets karaktär.

Radbykaraktär, traditionell placering av byns ekonomibyggnader.

Små förskjutningar i höjd och djup bryter ner skalan på större byggnader.

De äldre byggnadernas formspråk och detaljer kan tjäna som förebild för nybyggnationer.

Parstugans skorstenspar, byggnadens proportioner och bröstningens höjd ger en traditionell karaktär.

Bebyggelsens utformning har en stark historisk förankring och skapar trivsamma miljöer. Detta bör tas till vara i en framtida planeringssituation. Tillstånd för ny bebyggelse måste behandlas restriktivt för att byarna ska kunna behålla sin karaktär. De nytillskott som tillåts bör anpassas till de befintliga bebyggelsemönsterna i färg, form, skala och placering.

Storskaliga, moderna element som korsar slätten bildar visuella och ibland även fysiska barriärer. Området bör därför undvikas vid planering av vägar och luftledningnar.

Övergångszonens biologiskt intressanta miljöer är ofta beroende av kontinuerlig hävd. Framför allt är det viktigt med fortsatt bete av äldre hagmark.

Fotomontage. Slättlandskapet som kulturmiljö omfattas av skydd genom kommunala intressen och riksintresset. En viktig aspekt på landskapet är den obrutna horisontlinjen. Eftersom intresseområdena inte omfattar skogsområdena kan nya element såväl inom som utanför dessa intressen göra stor påverkan genom att bryta horisonten.

4.3.2. Turismen

Områdets kulturhistoriska värdekärna ligger vid Linnés Hammarby och i berättelsen om Linné. Funbo Lövsta har genom Carl Sten Bielke och Pehr Kalm tydlig koppling till Linné, men miljön har inte samma tydliga spår av 1700-talet som Linnés Hammarby. Funbo Lövsta är ett levande jordbruk med moderna metoder och en forskningsmiljö, miljön har därför en mängd tidsskikt som ligger blandade. Linnéstigens fortsättning mot Funbo Lövsta måste därför motiveras med ett eget syfte för att kännas intressant.

Idag är det endast Linnés Hammarby som är iordningställt som besöksmål för turister. Men det finns även intresse av att utveckla området som helhet. Turismen skulle kunna vara en stor ekonomisk tillgång som genom ett varsamt nyttjande av miljöerna kunde ge möjlighet att driva och utveckla verksamheten.

Förmedlandet av landskapets historia är en viktig aspekt på kulturmiljön som i mycket hög grad påverkar besökarens upplevelse. Valet av vad som ska förmedlas och hur måste ske medvetet, är informationen svår att ta till sig tappar besökaren lätt intresset. Genom att förmedla en berättelse längs stigen uppmuntras besökaren att fortsätta för att upptäcka mer. På samma gång kan informationen delas upp i mindre delar och den blir på så sätt lättare att ta till sig.

informationsfolder

skyltning

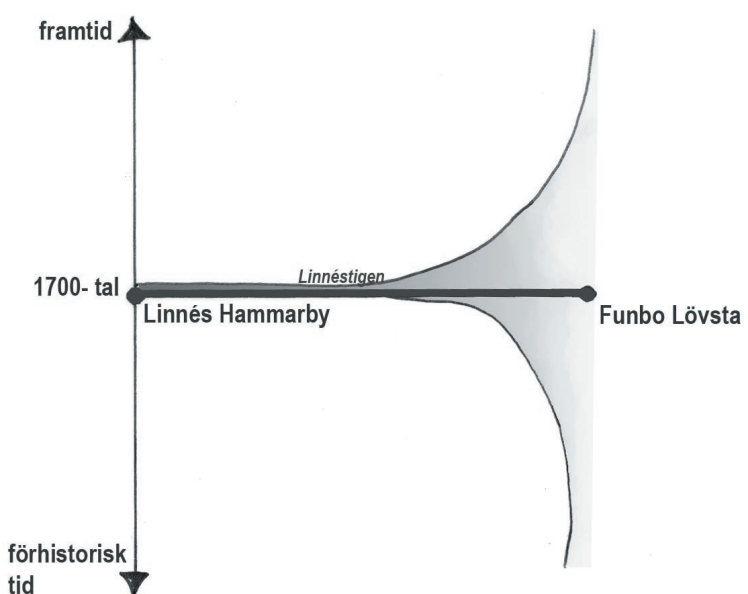
guidning

En landskapsberättelse kan förmedlas på många sätt. Beroende på vilka behov och resurser som finns kan det ske genom skyltning, folder eller guidade turer. En kombination av de olika sätten ger möjlighet att välja efter intresse. Information genom skyltning är den mest lättillgängliga typen och den bör hållas enkel och lättläst. Arbete med bildrekonstruktioner av det historiska landskapet är en informativ och lättläst metod. En folder kan innehålla mer text för den lite mer intresserade besökaren. Guidade turer är det mest informativa sättet som också kan levandegöra historien på ett spännande sätt.

Valet av vilken historia som ska förmedlas görs utifrån landskapets förutsättningar och publikens intressen. Samtidigt finns ett samspel mellan historien och de aktörer som brukar landskapet idag. Att anpassa berättelsen till dagens aktörer och låta dem bli en del i historien kan stärka förståelsen för landskapets utveckling.

Genom att profilera besöksmålet Funbo Lövsta som en forskningsmiljö finns det utrymme för att både peka på platsens intressanta historia och för att presentera pågående forskning. Samtidigt skiljer man sig från verksamheten på Linnés Hammarby, som är av museal karaktär, utan att för den skull tappa sambandet mellan de två platserna. Detta skulle medföra en uppdelning som innebär att eventuella rekonstruktioner av det äldre odlingslandskapet i första hand görs vid Linnés Hammarby. Tillfälliga visningsodlingar och liknande projekt med anknytning till Linné skulle i första hand hamna vid Funbo Lövsta.

Landskapets historia berättas utmed stigen med 1700-talet och Linné som utgångspunkt. Linnés Hammarby behandlar Linné som jordbrukare och person, fokus ligger helt på 1700-talet. Närmare Funbo Lövsta ges möjlighet att berätta om landskapets utveckling. Vid Funbo Lövsta kan också dagens forskning och framtidsvisioner presenteras i Linnés anda.

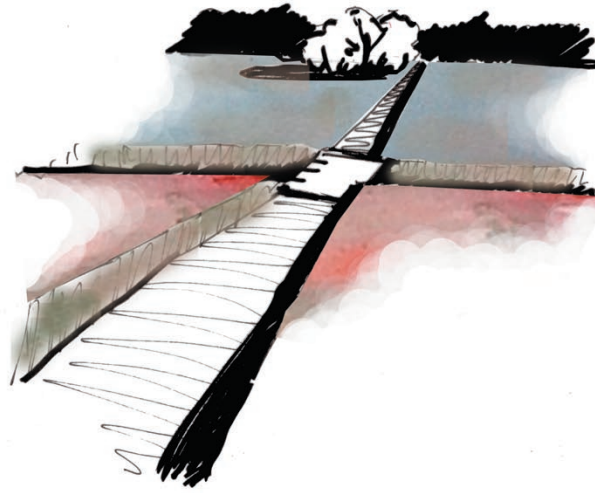

De två Linnéanska arv, Linnés Hammarby och Lövsta, som nu planeras att knytas samman ligger långt ifrån varandra. Den föreslagna sträckan är drygt fyra kilometer lång. För att få sträckan däremellan att bli attraktiv ställs krav på service. Tillgängligheten viktig för besökaren. Även om det i första hand är meningen att besökaren ska gå behövs parkeringsplatser och eventuellt även möjlighet att ta sig mellan platserna med buss under större evenemang. Det är även viktigt att det finns toaletter, rastplatser och tydlig information på flera språk.

De stora avstånden är en del av tjugningen med landskapet, men också ett problem. Avstånden gör att det är extra viktigt att hela tiden locka besökaren att fortsätta genom att presentera nya upplevelser och målpunkter. Det är också av stor betydelse att det finns möjlighet till vila.

Det är många gånger möjligt att snabbt förstärka områdets attraktivitet även med små medel. Det kan till exempel röra sig om insådd av äldre åkerogräs i grödorna eller att ordna sittplatser.

Valet av gröda har stor påverkan på upplevelsen. Detta kan användas för att markera övergången från Hammarbys museala verksamhet till Funbo Lövstas aktiva forskning.

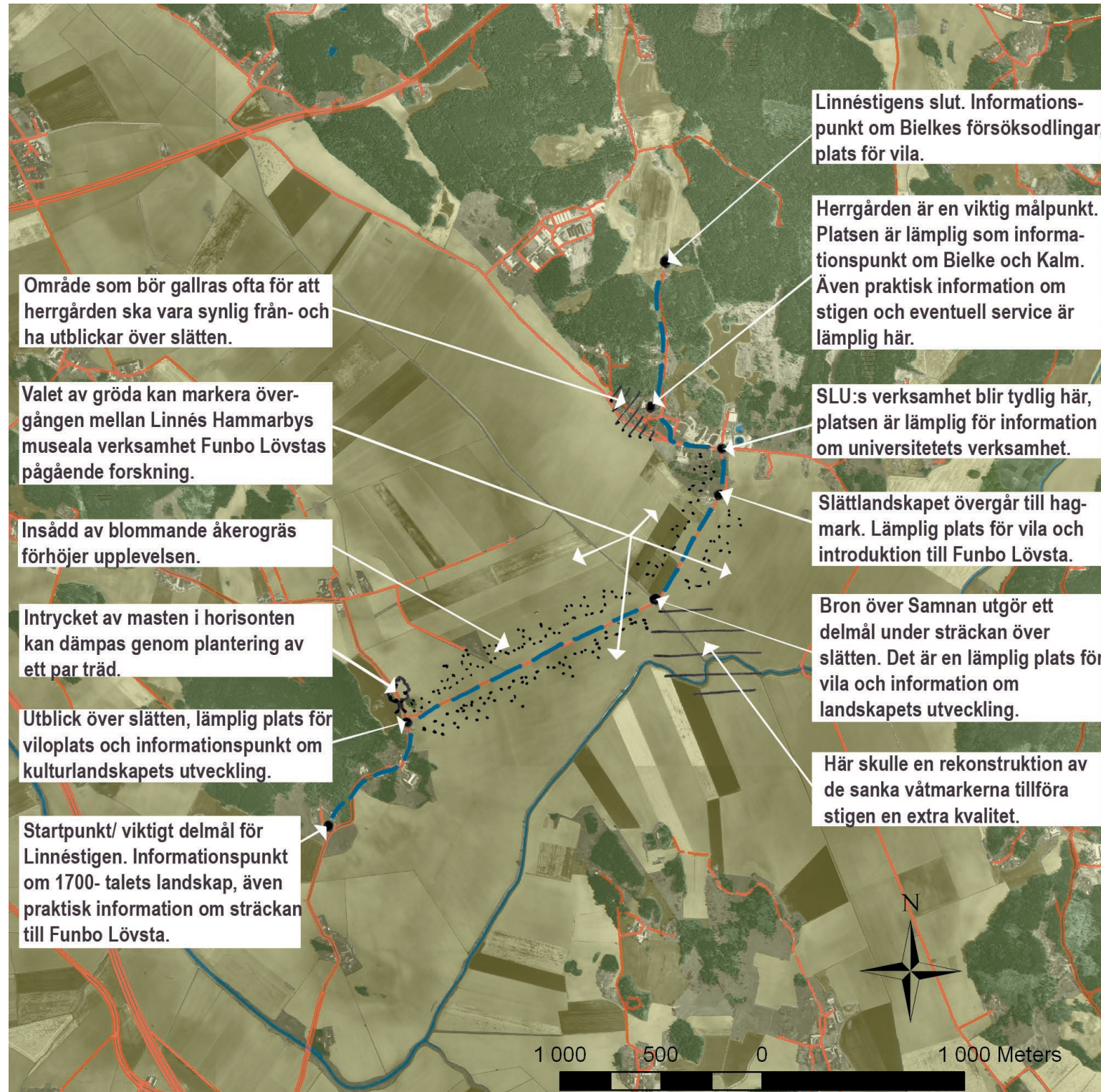
Knutpunkter och utblickar kan markeras och förstärkas. Det kan till exempel röra sig om att plantera träd på strategiska platser för att dölja eller framhäva landskapselement. Här illustreras hur intrycket av masten i horisonten kan minskas.

Möjligheten att kombinera SLU:s forskning och behov med upplevelsehöjande åtgärder bör undersökas. Detta skulle till exempel kunna innebära att delar av de marker vid Samnan som tidigare var sank återställs och får ängskaraktär. En sådan satsning skulle kunna kombineras med forskningen kring kväveläckage och biologisk mångfald i odlingslandskapet.

Vegetationen i anslutning till stigen kan göras mer intressant genom insådd av åkerogräs som vallmo. De biologiska korridorerna som åkerrenar och vattendragens slänter kan med fördel utvidgas. Detta bör kunna kopplas till forskning på bland annat kväveläckage.

Förslag till möjliga åtgärder för att förstärka områdets attraktivitet.

5. Byn

5.1. Karaktär

Lövstas marker består i söder av slätten och i norr av skog, hagar och bebyggelse.

5.1.1. Åkermark

Större delen av Funbo Lövstas åkermark ligger samlad i söder. Den utgör en del i det storskaliga slättlandskapet. Markerna sluttar svagt ned mot Samnan där nästa bys åkrar tar vid. De diffusa gränserna gör att markerna flyter samman till en stor, oändlig enhet.

Klackmyren, en större åker i den norra delen av Funbo Lövstas marker, karaktäriseras även den av storskalighet. Samtidigt är den, till skillnad från slätten, tydligt avgränsad. Den omgivande skogen skapar en tydlig rumslighet med en nord-sydlig riktning. Marken har en tydlig skålning som ytterligare förstärker rumsligheten.

Planteringen av energiskog har en karaktär som skiljer sig tydligt från andra åkrar genom att den skapar en såväl fysisk som visuell barriär. Ytan upplevs till skillnad från åkrar med låga grödor, som en rumsavgränsning snarare än ett rum.

I byns centrala delar har en åker planterats med energiskog. Karaktären skiljer sig helt från övriga åkrar. Det dominerande intrycket är frodighet och växtkraft, planteringen ger även positiva associationer till miljötänkande. Energiskogen är ett modernt inslag som känns svårt att definiera som åker eller skog. Den känns ogenomtränglig och skapar därmed en barriär. Den är inte överblickbar som traditionella grödor och åkern uppfattas därmed mer som en rumsavgränsning än ett rum i sig.

I ett tidningsurklipp från 1903 beskrivs Lövsta; *"Ehuru egendomen icke har ett naturskönt läge, måste den ur jordbrukarens synpunkt obetingat kallas vacker..."*

Skottsberg beskriver Kalms kärlek till kulturlandskapets skönhet och hur han i naturen inte finner samma känsla utan endast ser dess ekonomiska värden (1951).

5.1.2. Skog

Skogen är en barrträdsdominerad produktionsskog med lite inslag av lövträd. Karaktären är mörk och tät. På båda sidor om åkern Klackmyrens södra spets finns områden med hållmarksskog. Dessa har ett större inslag av lövträd och ger ett mer luftigt och friväxande intryck. Bland träden öppnar sig små gläntor vid hållarna.

5.1.3. Betesmark

Vid Funbo Lövsta finns betesmarker av flera olika karaktärer. I söder ligger en hage som utgör det första intrycket för en besökare som kommer gående på Linnéstigen. De låga, tätt stående träden har stammats upp av de betande djuren och lövverken bildar ett grönskande tak. Miljön känns småskalig och intim och kontrasten till slättlandskapet är stark.

Hagmarken som möter besökaren som kommer till Lövsta på Linnéstigen utgör genom sin småskalighet en stark kontrast till slättlandskapet.

I betesmarken norr om herrgården står träden glesare. De höga, grova stammarna bildar en pelarsal med ett högt, skirt tak. Rumsligheten är mer öppen och diffus.

De rundade hållarna och den mörka skogen ger hagmarken en trollsk och tidlös atmosfär.

I öster ligger ett område med omväxlande öppna betesytor och trädbevuxna backar. De öppna ytorna sträcker sig in som kilar mellan uppstickande berghällar och moränbackar. Vegetationen på backarna innehåller många arter och skiktningen i höjd gör att den känns kompakt. De geologiska förutsättningarna ger backarna, och därmed också landskapsrummen, olika karaktär. Området har både backar bestående av hållmark och av morän.

Moränbackarnas stenblock sticker upp som grönfläckiga kuddar bland gräs och örter.

I sydost finns en hage med flerhundraåriga ekar, hassel och slån. Ekarnas kraftfulla, knotiga stammar framkallar fascination och vördnad inför deras ålder. De kraftiga slånbuskagen gör platsen känns intim, men samtidigt otillgänglig och instängd.

Ekhagens knotiga ekar står som kollosser bland buskage av hassel och slån. Där de massiva slånbuskagen öppnar sig breder slätten ut sig som ett konstverk bakom en fond av grenar.

5.2. Kulturmiljö

Landskapsformer och markslagsgränser utgör sega strukturer som ofta bestått trots ändrade brukningsmetoder. Många av 1600- och 1700- talens åkrar kan fortfarande urskiljas i landskapet vid Lövsta, ibland som åkrar och ibland som öppna, plana ytor i betesmarkerna.

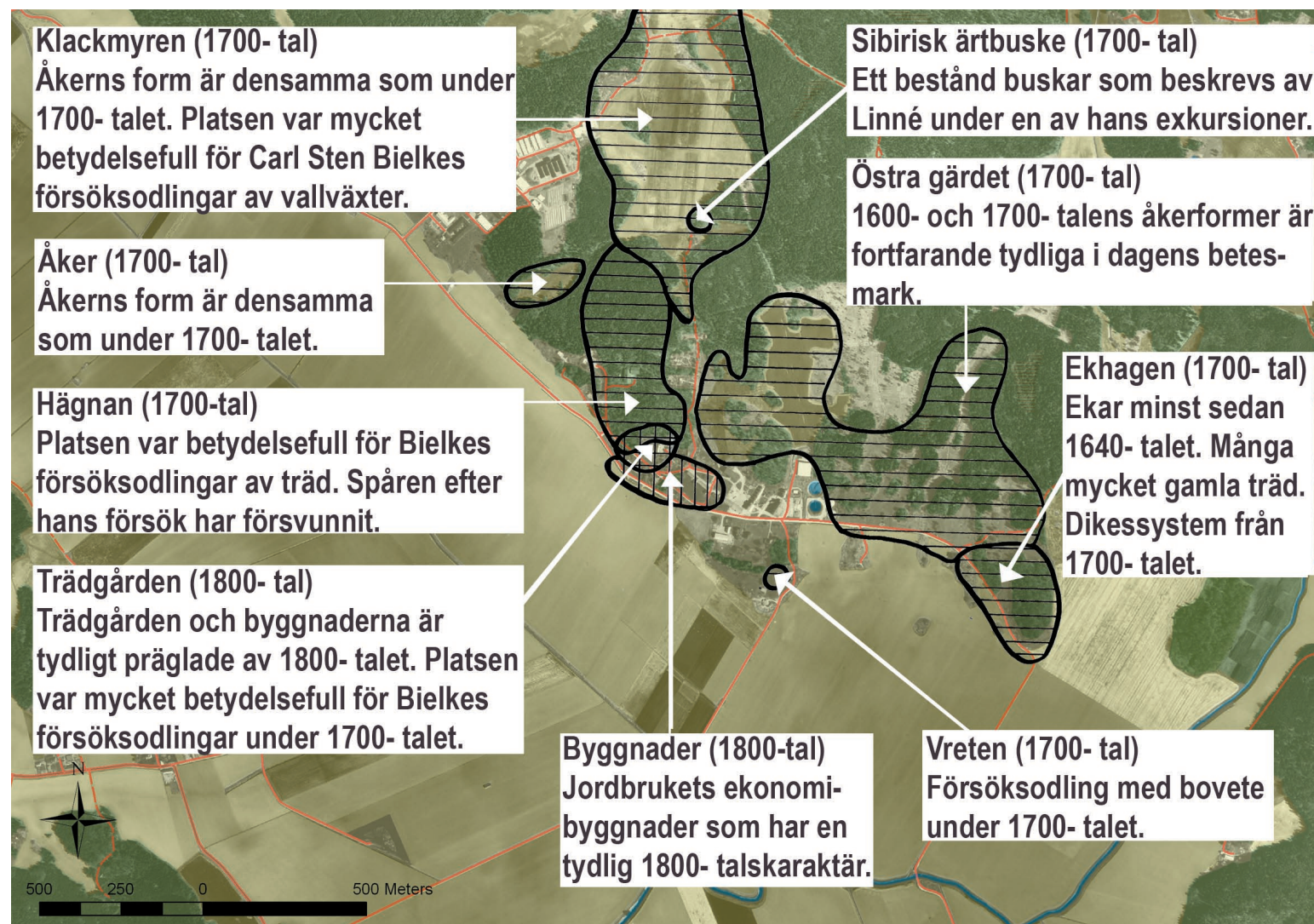
Funbo Lövsta är rikt på levande kulturlämningar i form av växtlighet. Ekhagens gamla träd har stått kvar sedan 1600-talet och bland trädgårdens kulturväxter är många planterade efter Knut Forsbergs förslag på 1800-talet. Vid Klackmyren står en grupp sibiriska ärtbuskar kvar sedan Carl Sten Bielkes försöksodlingar vid myren. Buskarna besöktes, och beskrevs av Linné under en av hans herbationer.

Några sibiriska ärtbuskar återstår av Carl Sten Bielkes och Pehr Kalms försöksodlingar vid Klackmyren. Dessa beskrevs av Linné under en av hans herbationer till Funbo Lövsta.

Bebyggelsen vid Lövsta är en blandning främst av 1800-talets robusta byggnader och enklare, moderna ekonomibyggnader. Detta ger ett splittrat intryck, men visar också på utvecklingen. Herrgårdsmiljön har rötter i 1600- talet, men är starkt präglad av 1800- talets ideal. De gamla torpen från 1700- och 1800- talen finns kvar i förändrat skick, många av dessa uppfattas som ”det typiskt svenska”.

I byn finns vägar både av modern och av ålderdomlig karaktär. Den till synes moderna, asfalterade vägen har en gammal sträckning och känns väl förankrad i landskapet i gränsen mellan slätt och skog. Grusvägarna ger ett betydligt mer ålderdomligt intryck även om en del av dem har tillkommit under 1900-talets senare hälft.

Spåren av 1700- talets försöksodlingar är ofta otydliga. Däremot är 1700- talslandskapets större strukturer som är ofta väl synliga. 1800- talet har satt tydliga spår främst vid herrgården där såväl byggnaderna som parken har 1800- talskaraktär.

De gamla torpen från 1700- och 1800- talen står ofta kvar.

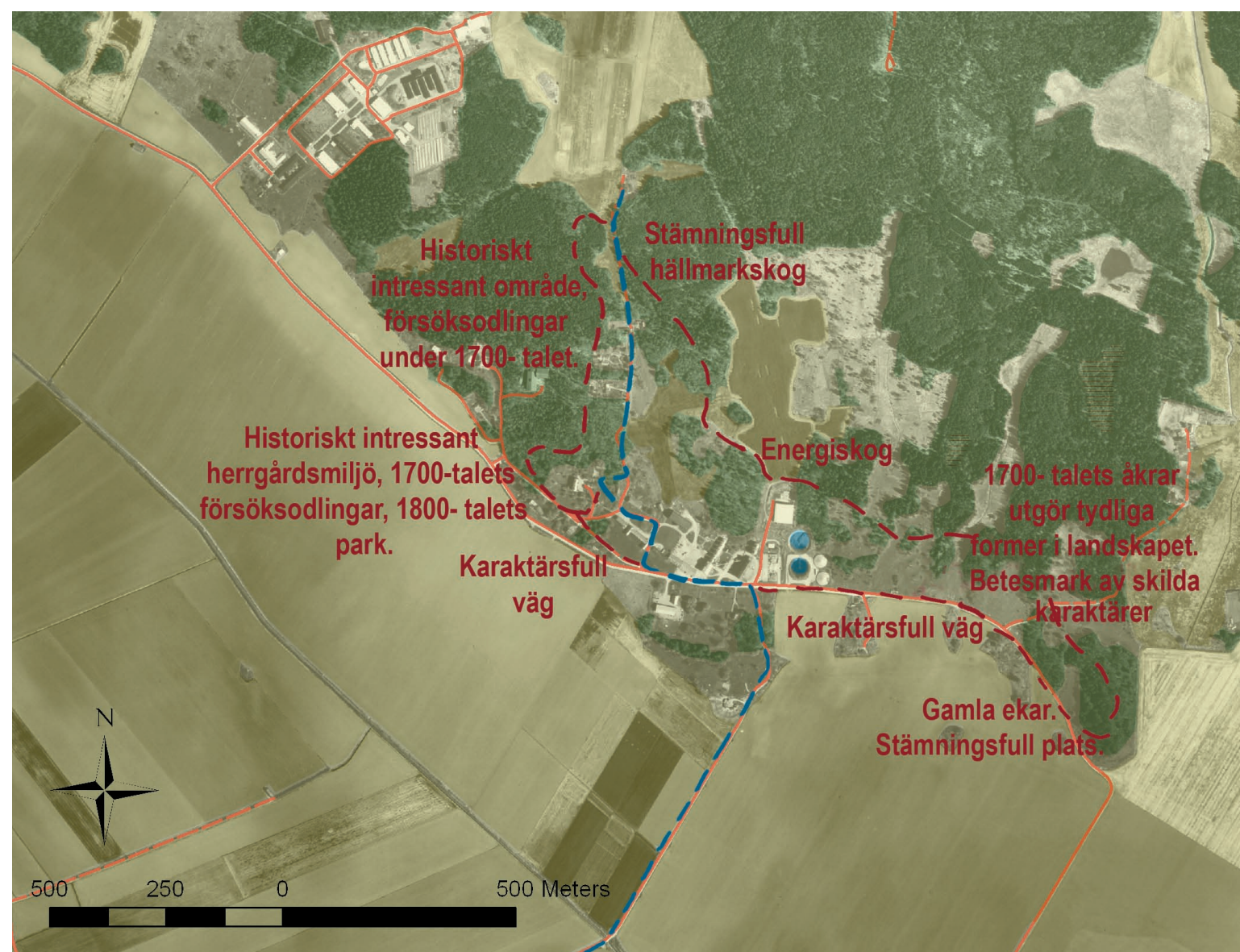
5.3. Syntes och förslag

Det finns i dagsläget två stora intressen som riktas mot Funbo Lövsta. Det är dels SLU:s utveckling av forskningen och dels turismen. Det finns stora möjligheter att kombinera dessa.

Platsen har en tydlig kontinuitet som en framstående plats för jordbruket. Det bör ligga i SLU:s intresse att framhålla och bygga vidare på den traditionen. Bielke och Kalm är mycket intressanta att lyfta fram i sammanhanget eftersom de var viktiga föregångare till den forskning som bedrivs på SLU idag. Som ägare till Lövsta har SLU en unik möjlighet att påverka utvecklingen av Funbo Lövsta som besöksmål.

Genom att profilera besöksmålet Funbo Lövsta som en forskningsmiljö finns det utrymme för att både peka på platsens intressanta historia och för att presentera pågående forskning. Samtidigt skiljer man sig från verksamheten på Linnés Hammarby, som är av museal karaktär, utan att för den skull tappa sambandet mellan de två platserna. Detta skulle medföra en uppdelning som innebär att eventuella rekonstruktioner av det äldre odlingslandskapet i första hand görs vid Linnés Hammarby. Tillfälliga visningsodlingar och liknande projekt med anknytning till Linné skulle i första hand hamna vid Funbo Lövsta.

Det finns olika kategorier av besökare som kan tänkas komma till Funbo Lövsta. Dessa är en historie- och/eller naturintresserad allmänhet, besökare med speciellt intresse för Kalm och SLU: s gäster. Bredden bland besökare i kombination med att det troligtvis kommer att bli ett förhållandevis lågt antal besökare ställer speciella krav. Man måste visa en bredd, men med en begränsad ekonomisk insats. Det är i första hand viktigt att se till att de historiska miljöerna i anslutning till Linnéstigen presenteras på ett bra sätt och att miljöerna kring stigen i övrigt ser välskötta ut. En rejäl satsning på Funbo Lövsta inför Linnéjubileet 2007 skulle vara bra för att kunna visa upp och marknadsföra Funbo Lövsta för såväl svenska som internationella gäster. Det finns möjlighet att göra promenadslingor som ansluter till Linnéstigen för att visa upp mer av byns miljöer och för att berätta om verksamheten vid Lövsta. Bland annat erbjuder betesmarken och skogen med hällmark och blockrik morän vackra miljöer som kan visas upp för besökaren, framför allt kan det vara intressant för internationella gäster.

Förslag på intressanta platser som kan knytas samman med en promenadslinga.

Förvaltandet av Lövstas miljöer handlar till stor del om skötsel genom bete och röjning. SLU planerar ett tillskott av 250 kor, detta kan jämföras med de ca 240 betande djur som fanns vid Lövsta i början av 1900-talet. Det är av stor vikt att man i första hand väljer äldre betesmarker för att behålla kontinuiteten i hävd. Platsen för hanteringen av gödsel bör väljas omsorgsfullt för att besökaren ska slippa skarpa lukter.

6. Platsen

I platsskalan har jag valt att gå vidare med herrgårdsparken, eller trädgården. Fördjupningsområdet har valts därför att platsen framträder som extra intressant och betydelsefull i källmaterialet.

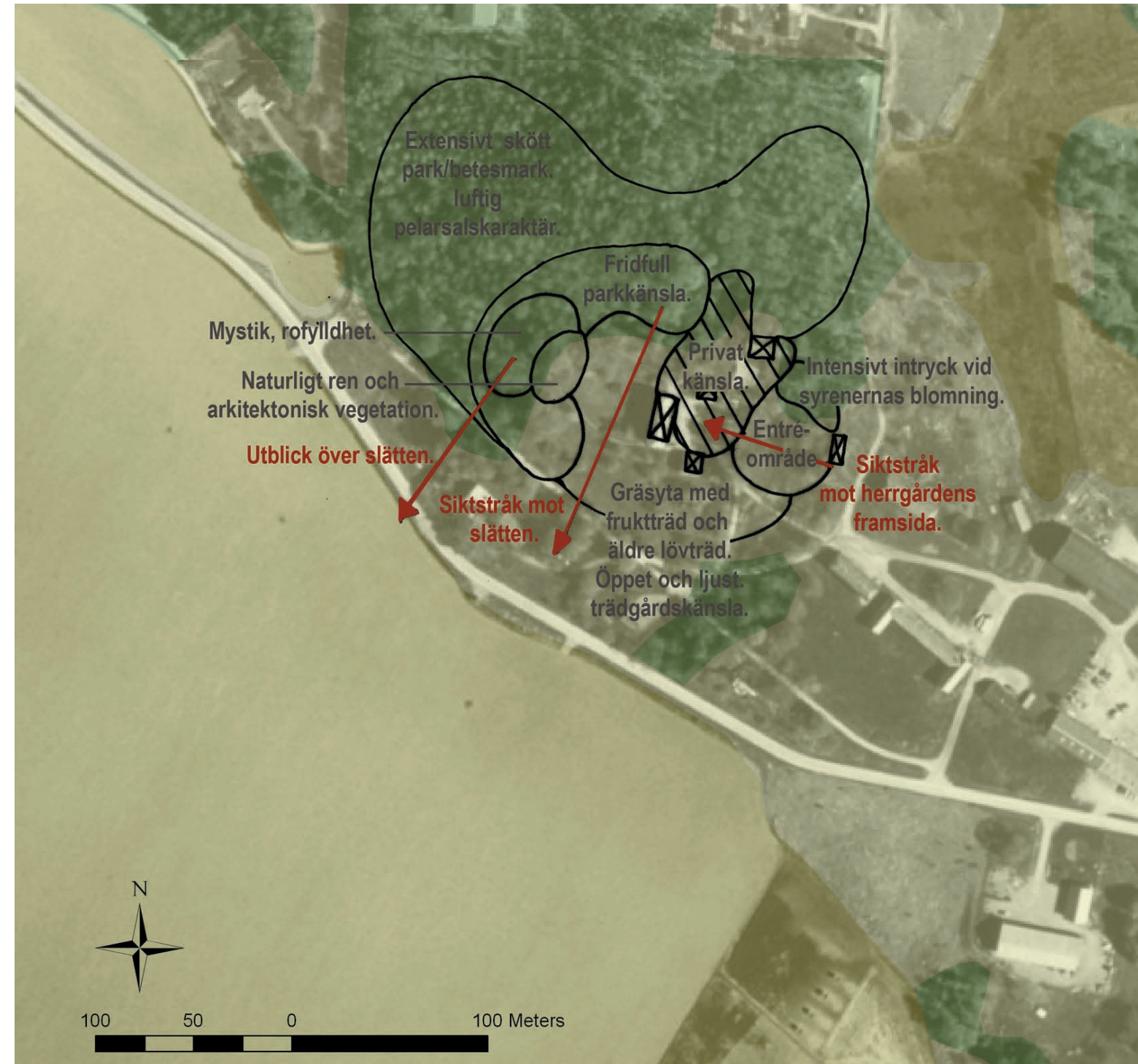
6.1. Karaktär

Entréer till parken finns på flera platser, men den tydligaste ger en vy av Herrgården och flyglarna framifrån. Entréområdet är lummigt och vildvuxet. I norr står ett stort bestånd av syrener som ger ett intensivt intryck genom sin färg och doft vid blomningen. Där den vildvuxna miljön övergår till att vara skött närmare husen får platsen mer privat karaktär.

Området kring herrgården har en öppen och ljus karaktär. Det består av gräsmattor, äldre lövträd och spridda solitärbuskar eller mindre buskage. Strax söder om herrgårdsbyggnaden ger en gammal fruktträdgård en intim, mer sluten känsla.

Fruktträdens låga kronor tar ner skalan och gör parken mer sluten söder om Herrgårdsbyggnaden.

Herrgårdsparkens karaktärsområden och huvudsakliga siktstråk.

Bergknallens trappor är delvis överväxta och träden är täckta av kaprifol.

Längst parkens västra kant ligger ett område med många äldre träd och buskar. Marken täcks av örter, många av dem är perenna prydnadsväxter. Området känns fridfullt och omslutande. Ljuden av småfåglarnas aktiviteter bland buskarna och vindens sus i Löven är påtagligt. Kring en bergknalle är träden klädda med lianer av kaprifol och halvt överväxta trappor i sten inbjuder till att klättra upp på den lilla bergknallen. Atmosfären är mystisk vid de ruinlika trappkonstruktionerna. Känslan förstärks ytterligare av de kraftiga släta stammarna på några bokar och av den röda skriften på runsten som står en liten bit bort.

Bokarnas släta, karaktärsfulla stammar och den låga undervegetationen ger platsen en arkitektonisk karaktär.

Parken avgränsas i nordväst av en hage. Också den har en tydlig parkkaraktär genom sin låga markvegetation och de höga lövträdens pelarlika stammar.

På andra sidan staketet ligger en mer extensivt skött del av parken. De höga, kala stammarna ger området en gles pelarsalskaraktär.

6.2. Kulturmiljö

Parken, den dåvarande Trädgården var utgångspunkten för Carl Sten Bielkes försöksodlingar. Här fanns rikets största botanisk- ekonomiska trädgård i mitten av 1700- talet. Spåren efter 1700- talets trädgård har till största delen överlagrats av senare anläggningar. En nedsjunken del av den mur som omgav trädgården finns kvar och herrgårdens läge är det samma. En närmare studie av växtmaterialet behövs för att avgöra om några av Bielkes växter har överlevt.

Växtmaterialet behöver studeras närmare för att det ska gå att avgöra om det kommer från 1700- eller 1800- talets planteringar. Vintergrönans stora spridningsområde tyder på att den har funnits på platsen under lång tid. Här syns den vitblommiga sorten, men även den blå förekommer rikligt.

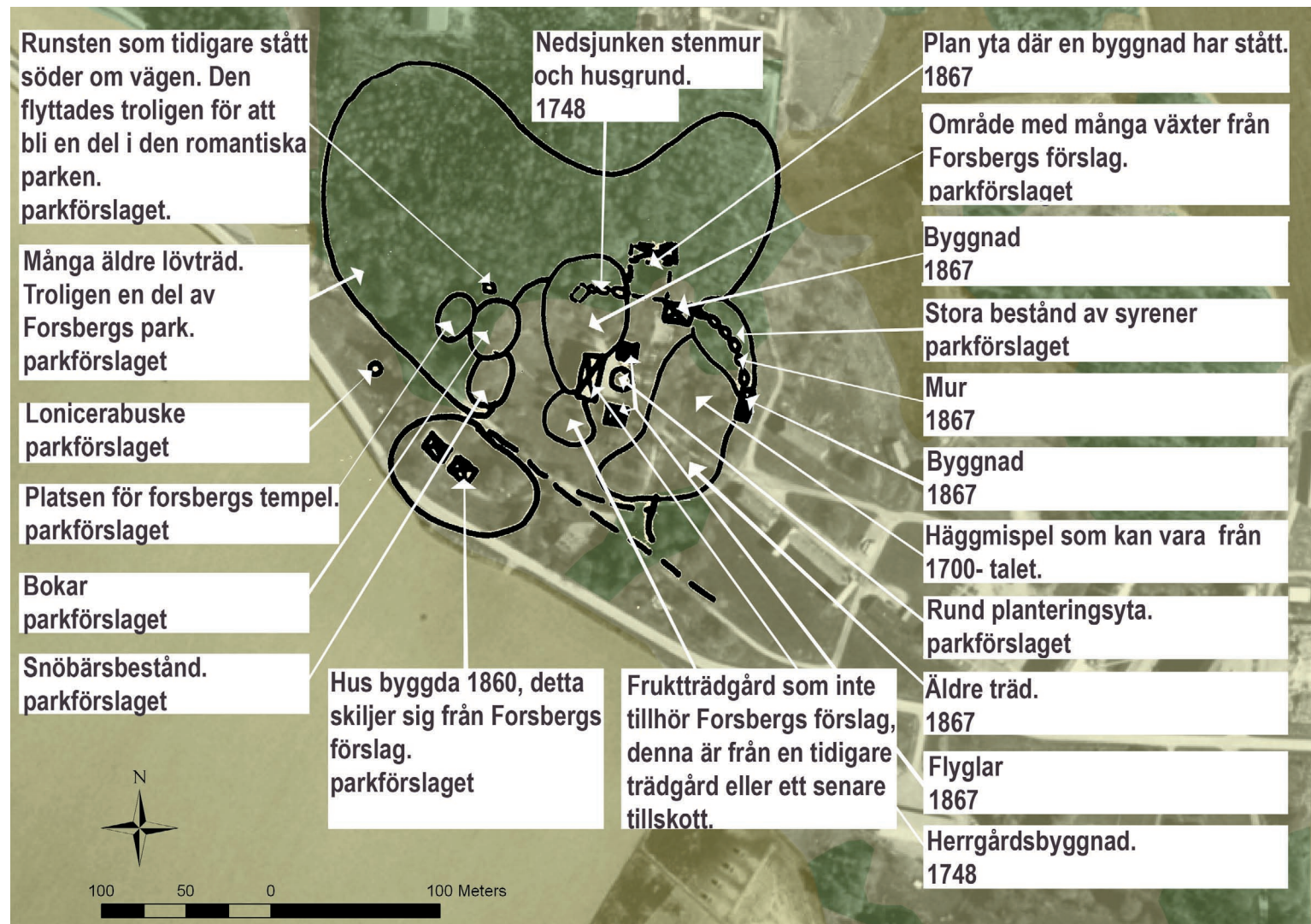
1800- talet utgör det tydligaste tidsskiktet i parken. Byggnaderna fick då sitt nuvarande utseende. En romantisk park anlades kring herrgården efter ett förslag ritat av Knut Forsberg 1867. Förslaget förverkligades inte fullt ut, men det finns spår som visar att den till stor del byggdes. Mycket av växtmaterialet finns kvar och den västra delen har troligen den vilda och mystiska karaktär som Forsberg var ute efter då han ritade sitt förslag.

Växter i Forsbergs förslag;

- Päron
- Äpplen
- Bigarrå
- Körsbär
- Plommon
- Krusbär
- Vinbär
- Hallon
- Ek
- Lind
- Alm
- Lönn
- Kastanj
- Pyramidpoppel
- Rönn
- Hängask
- Pyramidalm
- Vitbok
- Guldregn
- Virginiahägg
- Fläder
- Syren
- Sumak
- Amerikansk trollhassel
- Snöbollsolvon,
- Hagtorn
- Korallkornell
- Lonicera
- Doftschersmin
- Prydnadspäron
- Bened
- Snöbär
- Häckkaragan
- Hassel
- Berberis
- Lupin
- Liguster
- Gullrips
- Spirea
- Weigela

Utöver dessa föreslogs också perenner och anueller (SE/KrA/0291 vol 45).

Runsten som tidigare stått söder om vägen. Den flyttades troligen för att bli en del i den romantiska parken. parkförslaget.

Många äldre lövträd. Troligen en del av Forsbergs park. parkförslaget

Lonicerabuske parkförslaget

Platsen för forsbergs tempel. parkförslaget

Bokar parkförslaget

Snöbärsbestånd. parkförslaget

Hus byggda 1860, detta skiljer sig från Forsbergs förslag. parkförslaget

Frukträdgård som inte tillhör Forsbergs förslag, denna är från en tidigare trädgård eller ett senare tillskott.

Nedsunken stenmur och husgrund. 1748

Plan yta där en byggnad har stått. 1867

Område med många växter från Forsbergs förslag. parkförslaget

Byggnad 1867

Stora bestånd av syrener parkförslaget

Mur 1867

Byggnad 1867

Häggmispel som kan vara från 1700- talet.

Rund planteringsyta. parkförslaget

Äldre träd. 1867

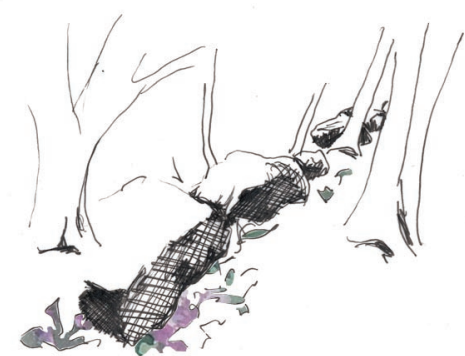
Flyglar 1867

Herrgårdsbyggnad. 1748

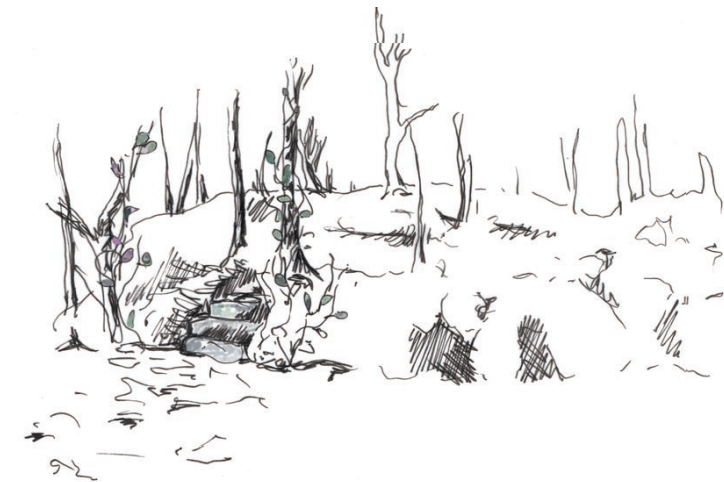
Trädgården är uppbyggd av flera olika tidsskikt. Tydligast är spåren efter den park som anlades efter ett förslag av Knut Forsberg under 1800-talets senare hälft. Men även Carl Sten Bielkes trädgård från 1700- talet och den trädgård som fanns då Forsberg gjorde sitt förslag 1867 har lämnat spår som är synliga idag.

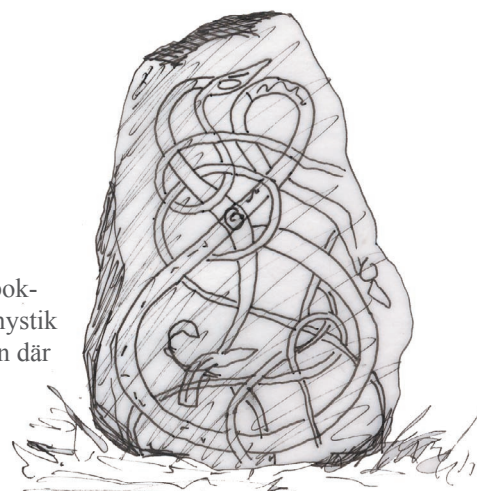
En del av den mur som syns på inmätningen från 1858 finns kvar. Detta är inte samma mur som fanns 1748. Innanför muren växer ett stort bestånd syrener.

En liten del av stenmuren från 1700- talet finns kvar.

I Forsbergs förslag finns ett tempel utritat. Själva templet finns inte kvar, men platsen för det är tydligt iordningställd. Små trappor i sten leder upp på en bergklack med utsikt över slätten. I träden klättrar kaprifol.

En runsten står intill bokbeståndet och tillför mystik kring den del av parken där Templet låg.

En sten har rests som sittplats intill tempelplatsen.

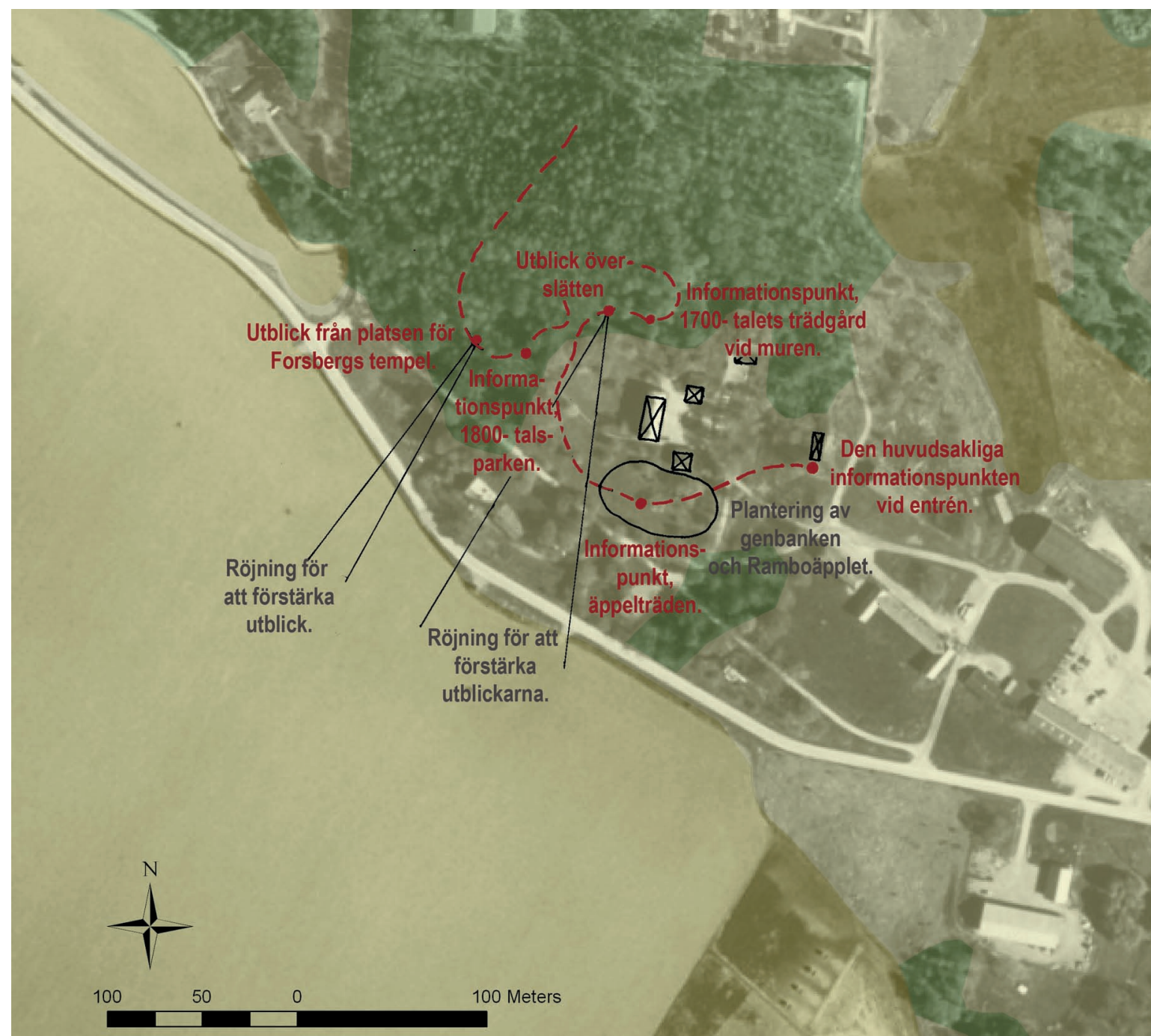
6.3. Syntes och förslag

Intresset för parken som kulturarv växer både i Sverige och internationellt (Holmberg 2001). Trädgården vid Funbo Lövsta har två mycket intressanta tidsskikt. 1700-talets trädgård är vetenskapshistoriskt mycket intressant. 1800-talets trädgård ritades av den framstående svenske trädgårdsarkitekten Knut Forsberg och är intressant ur ett trädgårdshistoriskt perspektiv.

Det finns flera tänkbara lösningar kring hur trädgården kan förvaltas. Ett alternativ är en rekonstruktion av ett tidsskikt. Detta skulle vara en kostsam satsning, tydligt inriktad mot turism. Då ställs genast frågan vad som är mest intressant, 1700- eller 1800- talets trädgård. En rekonstruktion kan förmedla en tydlig bild av en tidsepok, men utestänger samtidigt resten av historien. Jag tycker inte att en rekonstruktion är att rekommendera i det här fallet. Dels därför att det är trädgårdens olika tidsskikt som gör den intressant att besöka och dels för att en rekonstruktion på Lövsta skulle vara mycket kostsam i förhållande till värdet av resultatet. Det är dock viktigt att behandla trädgården med varsamhet för att möjliggöra eventuella framtida restaureringar och för att den ska kunna tjäna som genbank för dess intressanta kulturväxter.

Ett annat alternativ är att fortsätta med den skötsel som finns idag. På så sätt bibehålls troligen de kulturväxter som finns.

Ett tredje alternativ, att utveckla parken genom att lyfta fram och förstärka dess värden, är ur kostnadssynpunkt en medelväg. Den innebär medvetna punktinsatser som gallring och rensning. Eftersom miljön är kraftigt präglad av 1800- talet skulle det fungera bra att satsa på att förstärka 1800- talskänslan. Samtidigt kan 1700-talets element finnas kvar och visas upp. Det är också möjligt att lägga till nya inslag som kan tillföra miljön något intressant. Ett exempel på detta är en utvidgning av fruktträdgården vid herrgårdens södra gavel. Trädgården är en lämplig plats för åter-plantering av Ramboäpplet i Sverige som kommer att ske 2007. Äpplet sågs av Kalm under hans resa i Amerika och det finns önskemål om att återplanteringen ska ske vid Funbo Lövsta. Möjligt finns också att kombinera detta med behovet av en ny plats för äppelgenbanken som nu är placerad vid Linnés Hammarby. Den består idag av 19 träd. Träden skulle tillföra miljön vid herrgården ett intressant inslag eftersom de knyter an till både Bielkes och SLU:s verksamhet.

Förslag till besöksslinga och åtgärder i trädgården. Besöksslingan ska ses som en del av slingan genom byn.

Oavsett på vilket sätt parken kommer att förvaltas är det viktigt att presentera och förklara dess värden. ”Spår och lämningar får betydelse först när de sätts i sitt historiska sammanhang” (Stahlschmidt 2001).

7. Reflektion

7.1. Uppdraget

Mitt uppdrag har från första början varit mycket svårt att definiera. Detta berodde på en osäkerhet kring både vilka värden som skulle påträffas och hur materialet ska användas. Vem som ska läsa arbetet och i vilket syfte har varit en återkommande fråga genom hela processen.

Utgångspunkten för mitt arbete var att titta på landskapet i anslutning till Linnéstigen. Turismen och upplevelsen av landskapet har därmed blivit den centrala frågan i analysarbetet. Jag har även tittat på andra faktiska och tänkbara anspråk på landskapet. De tänkbara anspråken är knutna till det faktum att området ligger nära en växande storstad. Detta innebär, trots att det i dagsläget saknas sådana intentioner från kommunen, ett diffust anspråk på området för infrastruktur och bebyggelse. Det är omöjligt att förutse vilka vilken typ av anspråk som kommer att riktas mot landskapet. Därför har analysen i första hand inriktats på att beskriva dess karaktärsskapande element. Därefter har exempel getts på hur förändringar skulle påverka landskapsbilden. Produkten blir mycket generell och kan inte ge konkreta riktlinjer för enskilda fall. Däremot bör den kunna ge vägledning i många skilda sammanhang.

Under arbetets gång har SLU:s planering för utbyggnader av djurhållningen vid Funbo Lövsta pågått. Det hade varit intressant att ge just det här projektet större utrymme i mitt arbete. Av tidsmässiga skäl har detta inte varit möjligt.

7.2. Metoden

Min arbetsmetod har varit att en blandning av arkivbesök, fältstudier och skissarbete. Det har varit en lyckad kombination. De olika delmomenten har löpt parallellt och hela tiden förstärkt varandra.

Jag har besökt en rad olika arkiv för mina historiska analyser. Det har ibland varit svårt att hitta lämpliga sökvägar. Det är nu möjligt att göra sökningar digitalt genom NAD (Nationell ArkivDatabas). Systemet ger en bra överblick över större samlingar och vilka arkiv som är lämpliga att besöka. Systemet är dock inte komplett och det går ofta att få fram betydligt mer information genom de manuella sökvägarna. Jag har i första hand gått på gården och gårdens ägare i mitt sökande. Jag har funnit ett mycket omfattande material, främst kring familjen Ceder-

ström. Mängden material, främst i form av brev, har gjort det omöjligt att gå igenom allt. Jag har därför fått nöja mig med att leta efter sådant som sticker ut ur mängden.

Analysen av de historiska kartorna har i första hand gjorts med stöd av GIS, men delar av analyserna har även gjorts manuellt. GIS innebär att man med hjälp av gemensamma punkter, i äldre och nyare kartmaterial, anpassar den äldre kartan genom att töja den. Metodens svaghet är att den inte tar hänsyn till att mätfelel kan vara mycket oregelbundna och datorn väljer därför ett medelvärde av referenspunkterna om dessa motverkar varandra. Fördelen med metoden är att den är snabb och erbjuder stora möjligheter att framställa digitala bilder med valbar information. Den manuella rektifieringsmetoden är tidskrävande, men ger ett mer exakt resultat. Precisionen har inte varit avgörande i det här fallet och databearbetningen har gett ett resultat som har varit fullt tillräckligt att arbeta vidare med.

Efter ett inledande fältbesök har både de historiska och de upplevelsemässiga analyserna först gjorts som skrivbordsprodukter. De har sedan kontrollerats med nya fältbesök. Dessa har varit lärerika eftersom de har inneburit en del korrigeringar i analyserna.

Att sätta ihop en egen analysmetod har varit en utmaning. Jag har genom mina litteraturstudier hämtat inspiration från många olika håll. Trots det har det varit svårt att i förväg utforma och formulera en metod. Svårigheten med att studera tidigare fall ligger i att se hur tidigare analyser är gjorda och inte bara hur de har redovisats. Att helt förstå resonemanget bakom resultatet på pappret är mycket svårt, om inte omöjligt.

Jag har hela tiden hållit mig till mina tre valda ämnesområden, naturförutsättningar, kulturmiljö och karaktär. Jag såg dem till en början som tre jämnstora delar, men har under arbetets gång låtit naturförutsättningsdelen minska kraftigt samtidigt som ämnesområdet kulturmiljö har fått ta mycket större plats, framför allt tidsmässigt. Omfördelningen har gjorts utifrån bedömningen att den nya fördelningen ger en bättre bild av landskapets utveckling.

De tre skalnivåerna, landskapet, byn och platsen, har också de funnits med redan från början. Indelningen har känts mycket användbar för att kunna greppa ett större område och samtidigt behandla frågor på detaljnivå. Den har hjälpt mig att sortera informationen.

Det hade varit skönt att ha stöd i, och vara styrd av en redan utarbetad analysmetod. Samtidigt har jag svårt att tro att det är möjligt att utarbeta en tillräckligt detaljerad metod som är tillämpbar i olika sammanhang. Platsen och situationen är alltid unik.

7.3. Arbetsprocessen

Analysarbetet har varit sökande och långt ifrån allt arbete är synligt i slutprodukten. Processen har varit lärerik och jag kan ur den aspekten inte säga att något moment känns överflödigt i efterhand. Däremot skulle jag, om jag skulle göra liknande arbete, begränsa antalet referenser och källor för att kunna lägga mer tid på landskapets utveckling från 1800-talet och framåt. En analys av foton skulle ha kunnat ge mycket intressant information, speciellt i platsskalan.

Det har varit svårt att försöka ge en så saklig bild i av landskapet som möjligt i analyserna då arbetet samtidigt kräver värderingar. Svårigheten ligger i att själva urvalet av vad som ska tas med i sig innebär en värdering. Analysen blir därför alltid mer eller mindre värderande.

Det har varit lärorikt att arbeta med kartor och illustrationer. Bilder är ett ovärderligt sätt att presentera stämning och tankar. Samtidigt är det svårt och ibland tidsödande att hitta rätt bild för att förmedla det budskap man är ute efter. Eftersom arbetet är individuellt har det oftast saknats någon att bolla idéer med har arbetet med bilder blivit en viktig del i tankeprocessen eftersom det är ett sätt att tränga djupare i frågorna.

7.4. Resultatet

7.4.1. Kulturmiljö

Den föreslagna sträckningen av Linnéstigen som jag har arbetat med genererar frågor kring hur historien bör förmedlas på bästa sätt. Mitt uppdrag har till stor del varit uppbyggt kring stigen och jag har inte ifrågasatt dess existens som sådan under analysarbetet. Sträckan är inte autentisk. Den binder visserligen samman två för Linné viktiga platser, men dessa var åtskilda i tid. Linné hade inte anknytning till båda platserna på samma gång. Stigen går dessutom på en väg som tillkommit under sent 1900-tal. Sträckningen är därmed i högsta grad ett modernt inslag som av besökaren kommer att uppfattas som historiskt. Om detta ska ses som att förvanska historien eller att skapa nya värden är en fråga som kan diskuteras.

Min personliga åsikt är att historien måste kunna anpassas om detta kan motiveras med upplevelsemässiga vinster. För mig handlar inte Linnéstigen så mycket om den sträcka Linné verkligen gick utan mer om att förmedla hans idéer och liv.

7.4.2. Turism

Att utveckla turismen handlar i inledningsskedet om att tillgängliggöra kulturarvet genom att på ett enkelt sätt förmedla dess historia. Det känns i det här fallet naturligt att det är 1700- talets historia med Linnés landskap som ska förmedlas. Samtidigt är det viktigt att se till vilken historia som är tydlig i landskapet. Genom att inte bara peka på den korta tid Linné var verksam i området utan att också förklara landskapets kontinuitet, utveckling och funktions-samband får besökaren en större förståelse. I ett längre perspektiv är det möjligt att vidareutveckla land-skapets värden på olika sätt. Detta kan innefatta såväl restaurering-sprojekt som nyskapande av som tillför biologiska och/ eller pedagogiska värden. För att säkerställa områdets värde som besöksmål krävs såväl ett medvetet förvaltande av landskapet som arbete med att förstärka dess värden, informera om dess historia och framför allt marknadsföra utbudet. För att få ett hållbart resultat är det viktigt att en utveckling av turismen sker i samspel med pågående markanvändning och de boende i området.

8. Referenser

Litteratur

- Andersson Holger. 1974. Funbo-Lövsta: historik över en uppländsk gård. Stockholm
- Anderson Torbjörn, Jonstoj Tove, Lundquist Kjell. 2000. Svensk trädgårdskonst : under fyrahundra år. Byggförlaget, Stockholm
- Cserhalmi Niklas. 1999. Fårad mark; handbok för tolkning av historiska kartor och landskap. BTJ Tryck AB, Lund
- Eriksson Malin. 2005. Bielkes och Kalms försöksodlingar vid Funbo- Lövsta. Opubl.
- Frisk Mikael, Moström Jerker. 2003. Fjärranalys i kulturmiljövården- behov, hinder och möjligheter? Seminarie- PM. Riksantikvarieämbetet
- Gustafsson Jan Helmer, Manktelow Mariette, Jacobson Rolf, Emanuelsson Urban, Munktell Ing- Marie. 2005. Utvecklingsplan för det historiska landskapet kring Linnés Hammarby: utarbetad av projektet Linnés Historiska Landskap. Linnés historiska landskap
- Holmberg Ingrid. 2001. Park och trädgård i kulturarvsperspektiv. Göteborgs Länstryckeri, Göteborg
- Kalm Pehr, Claes Krantz. 1960. Pehr Kalms Västgöta och Bohuslänska resa förättad år 1742. Wahlström & Widstrand, Stockholm
- Kalm Pehr, Skottsberg Carl, 1960, Pehr Kalms brev till samtida, Pehr Kalms brev till friherre Sten Carl Bielke. Åbo tidnings och tryckeri aktiebolag, Åbo
- von Linné Carl. 1965. Carl von Linnés Västgöta resa förättad 1746. andra uppl. Natur och kultur. Stockholm
- von Linné Carl, Molde Bertil. 1993. Carl von Linnés Öländska resa förättad 1741. Ölandstryckarna AB, Borgholm.
- Lisitzin Katri, Blix Järda. 1996. Kulturmiljöbeskrivningar i planeringsunderlag: några exempel. SOT/Sjuhäradsbygdens Tryckeri, Borås
- Manktelow Mariette, Svanberg Ingvar. 2004. Linnés Hammarby: ett blommande kulturarv. Universitetstryckeriet, Uppsala
- Regionplane- och trafikkontoret. Upplevelsevärden, Sociala kvaliteter i den regionala grönstrukturen, Rapport 4 2001. Katarina Tryck AB, Stockholm
- Schibbye Bengt, Pålstam Ylva. 2001. Landskap i fokus: utvärdering av metoder för landskapsanalys. Docusys, Stockholm.

Skottsberg Carl. 1951. Pehr Kalm, levnadsteckning. Almqvist & Wiksells boktryckeri- A-B. Stockholm

Stahlschmidt Per. 2001. Metoder til landskabsanalyse, kartlægning af stedets karakter og potentiale. Forlaget Grønt miljø

Svenska Linnésällskapet, 1950-51, Herbariones Upsaliensis protokoll över Linnés excursioner i Uppsalatrakten: herbarionerna 1747. Almqvist & Wiksells boktryckeri- A-B. Stockholm

Svenskt Biografiskt lexikon SBL. Band 4(Bielke Carl Sten), band 20(Kalm Pehr)

Thompson, H. Ian. 2000. Ecology, community and delight : sources of values in landscape architecture. E & FN Spon, London.

Winge Sören. 2006-04-29. SLU bygger nytt Funbo-Lövsta. Uppsala Nya Tidning

Internetpublikationer

Frisk Michael, Moström Jerker, Nilsson Daniel, Odeberg Lena. Visualisering av kulturmiljön i infrastrukturplanering: dokumentation från Riksantikvarieämbetets och vägverkets temaseminarium 2004-09-08. Riksantikvarieämbetet och vägverket <http://www.raa.se/samhalle/pdf/20040908.pdf>, 20051220

Riksantikvarieämbetet. Kulturarv är mångfald: fördjupad omvärldsanalys för kulturmiljöområdet 2004. <http://www.raa.se/vartuppdrag/pdf/omv%E4rldsanalys%202004.pdf>, 20051220

Riksantikvarieämbetet. Kulturarvsturism: Strategi 2005- 2007, http://www.raa.se/vartuppdrag/pdf/strategi_kulturarvsturism.pdf, 20051220

Arkiv (NAD)

SE/KrA/0291 vol 42-45 Cederströmska arkivet
SE/KrA/0291 vol 52 Cederströmska arkivet
SE/ULA/11448 F3:1-2 Fjellstedska skolan
SE/UUB/X255 be vol 4 Cederströmska arkivet
SE/UUB/X255 bg vol 6 Cederströmska arkivet
SE/SVAR/KVA-111010001/A/6 Kongl. Vetenskapsakademiens protokoll

Kartor (Lantmäteriet)

1116 b-c, Ekonomiska kartan
1117 b-c, Ekonomiska kartan
A53-23:1, Storskifte, Norrby 1760
A53-31:1, Örtugadeln, Säby 1701
A53-9:1, Skatteläggingsberedning, Kasby 1698

B13-13:A5:30-31, Geometrisk avmätning, Krislinge 1640
B13-18:1, Storskifte, Myrby 1767
B13-18:A5:30-31, Geometrisk avmätning, Myrby 1640
B13-23:A5:13, Geometrisk avmätning, Prästgården 1640
B13-28:2 Ägomätning, Tjocksta 1727
B13-28:A5:26-27, Geometrisk avmätning, Tjocksta 1640
B13-32:2, Storskifte, Vedyxa 1767
B13-33:A5:30-31, Geometrisk avmätning, Viggeby 1640
B13-6:A5:2-3.Redovisning ägområde, Edeby 1640
B13-8:1, Storskifte, Hammarby 1763
B13-8:2, Kronoparken 1798
B21-26:1, Ägodelning, Lövsta 1748
B21-26:A5:114-116, Geometrisk avmätning, Lövsta 1640
Fastighetskartan, Uppsala län
Ortofotot

Hemsidor

www.c.lst.se 06-04-27, Riksintressen
www.c.lst.se 06-05-16, Kulturresevat
www.colonialswedes.org 06-05-10, Ramboäppet
www.info.slu/resurs 06-04-25, Resurs för medarbetare på SLU nr 2-3/ 2006
www.linnaeanlandscapes.org, 06-04-20, Funbo Lövsta
www.phmc.state.pa.us 06-05-10, Ramboäppet
www.sgu.se 06-03-16, Jordartskartan
www.slu.se, Linnéjubileet 06-04-25
www.uppsala.se 06-04-22, Kulturmiljöinventering, Översiktsplanen

Muntliga källor

Manktelow Mariette 05-11-11, 06-04-24
Gustafsson Jan Helmer 05-11-11

Bilder

fotografier och illustrationer av författaren

